

Ka

Kolshor Balar

U

Hynniew Trep

(Ka İt-Khmih U Mynnor)

Acc. No - 902/1.1.1
Class No. 895.93 L. 15. Kd
Author Lalor, M
Title Ka Kotshar Bawal u
Hyndrew Tsep.

Acc. No. 902/1.1.1
STATE CENTRAL LIBRARY
GOVERNMENT OF MEGHALAYA
S H I L L O N G

1. Books may be retained for a period not exceeding 15 days by members.
2. Books may be renewed on request at the discretion of the Librarian.
3. Dog-earing the pages of a book, marking or writing therein with ink or pencil, tearing or taking out its pages or otherwise damaging it, will constitute an injury to a book.
4. Any such injury to a book is a serious offence; Unless a borrower points out the injury at the time of borrowing the book, he/she shall be required to replace the book or pay its price.

Help to keep this book fresh & clean

Nga dap da ka jingsngewkmen ka ba khraw ba nga la lah ban pyndep ia kane ka kot, da ka jingkyrmen ba ka lah ban pynmyntoi bad pynroi ia ka jingtip shaphang ka kolshor bad kiei kiei ki ba don ha sawdong ka Bri u Hynfiew-Trep Hynfiew-Skum ryngkat bad ki dur ki dar ki ba long ki sakhi ki satar.

Nga dap da ka jingsngewnguh ka ba khraw ia baroh kito ki ba don bynta ha ka ba iarap ianga, da ka ba ai mynsiem, ai jingtip bad jingshai. Nga pynpaw ka jingsngewburom kypang ia ki ar ngut ki Rangbah ba la khlad noh nangne na sia pyrthei, Rangbah Donbok T. Laloo bad Doloi Laian Kynjing ka Jowai, ki ba la hikai bad dei ban pyndep ia kano kano ka kam ba la thmu khlem pyn sahteng.

Nalor kitei ki Rangbah dang don shuh sa kiwei de ki ba la klooi ban iarap ianga kum u Rangbah Care Home Pakyntein, Rangbah Sumar Sing Sawian, Rangbah H.S. Lyngdoh, Doloi Don Dkhar (Nartiang), Pator DonTha Dkhar, Rangbah Moina Sing Phyllut bad ki Wasan baroh. Kumjuh ruh ia ka Kong Mora Liti Lamin, Woh Syngkha Lamin bad bun kiwei de ki ba ngam lah ban jer kyrteng lut ki ba la iarap ianga. Kumjuh ruh ia ka Seifi Jaihtia Seng Khiih Lang bad ia kiwei de ki District.

Ia ki dur nga la shon dalade hi bad u khun jongnga, Bhabok M. Laloo. Lada don ka tam ka duna hangne hangtai, nga nguhlet ba phin nym ia thew tarajur, namar ba kane ka dei ka jingpyrshang barit jongnga ban pynpaw ia la ka kolshor ba riewspah lyngba kane ka kot lyngkdop.

Nga pdiang sngewbha ia kino kino ki ba klooi ban pashat jingmut shuh shuh halor kane ka kot, khnang ba ngan lah ban kham pynbha pynjanai ia ka, ba kan long ka ba dap ryntheng.

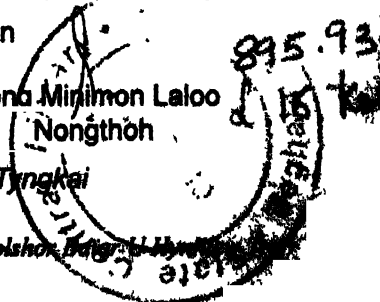
Khublei Shibun

Dated : Shillong
14th Naiwieng 2007

Kong Minimon Laloo
Nongthoh

Ia ka Hok Tynrai la Tyngkai

Ka Kolshor Bad...

JINGKDEW

	Page
1. Ka Jingbatai	1
2. Ki Jingfalehkai	3
3. Ki Riam Shad	7
4. Lehrong Tamasa	9
5. Ka Lehniam	15
6. Ka Kñia ka Khriam	24
7. Ki Tiar Put Tiar Tem	51
8. Ki Shad	55

Ka Kolshor Baïar U Hynñiew Trep Ka It-Khmih U Mynnor

Khynriam u Pnar, u Bhoi u War u dei u paid Khasi Baïar hapoh ka bri jong u Hynñiew-Trep Hynñiew-Skum, kaba kynthup tang ãa ka jaidbynriew Riewlum, ãa kiba baroh ngi tip bad ngeit ba ki dei ki nongshong shnong ne trai muluk trai jaka ba la rim naduh mynnor. Kiba ieit ãa ka trei ka ktah, ka rep ka riang, ka put ka siaw, ka tem ksing tem dhah, ka rwai ka phawar bad ka shad ka kmen. Baroh kine ki kdew bad sakhi ãa ka jingriewspah jong ka kolshor naduh ka por u barim bajah.

Ka jingriewspah jong ka Kolshor hangne ha bri ha u hynñiew-trep u hynñiew-skum, kam dei tang ka 'tien shu thaw' ne ka 'tien-laitsynaw', lane ki khubor ba shu pynphriang lamler da ka khlieng ka tyngab, hynrei ki dei kiba shisha, kiba dang ãm haduh mynta mynne bad ba lah ban sakhi da la ki khmat, lada don shisha kata ka mynsiem ban ieit bad burom ãa la ka Kolshor.

Haba ong Kolshor, kam mut ne thew beit tang ãa ka shad ka kmen, ka put ka tem lane ka lehniam, hynrei ka kdup ãa shibun kiwei pat kum ka riam ka beit, ka ktien ka thylliej, ka akor ka burom, ka dustur ka riti, ka tip-briew tip-blei, tip-kur tip-kha, jingïalehkai bad kiwei de.

Haba ong hynñiew-trep hynñiew-skum ka thew bad kdup tang ãa kito kiba dei na u tnum u tyndai jong u Khynriam, u Pnar, u Bhoi bad u War. Lait noh ãa ki Garo kiba dei hi ki riewlum namar ba ka dustur ka riti jong ki, ka ãapher bak-ly-bak khamtam eh ha ka liang ka shongkha shongman, poikha poiman, wat la ki shimjaït na ka kmie kum ki hynñiew-trep hynñiew-skum.

Ka Riam ka beit ka long kaba ishongkhia bad ishongkun, lada pyndonkam da ki riam tynrai lajong, kaba long ka dak ka shin jong ka jaidbynriew(Identity).

Ka Ktien ka thylliej dei ban nang ban burom, ieit bad sarong ia la ka ktien lajong "Haba im ka Ktien im ka Jaidbynriew". Kumba shu pyni nuksa, ki Ri ba khlaiñ ba radbah ha ka pyrthei kum ka Japan, Germany, Russia, China bad kiwei de ki ju sngewsarong ban kren da ka ktien lajong. Ynnai ia kner sha jngai, wat tang ha Assam la iapher bak, namar ba ki kren da ka Assamese, ha West Bengal da ka Bengalee bad kumta ter ter. Kane hi ka kdew bad iathuh ba ki dei ki jaidbynriew kiba nangno.

Ka Akor ka burom ruh ka long ka atiar ba kordor ba lah ban kyntiew lanə pynhiar dor ia la ka jaidbynriew, wat ia la ka longiing longsem hi kumjuh.

Ka dustur ka riti ka long ka ba iaid beit iaid ryntih kumba la pruid da ki longshwa manshwa. Ym ju kham don koit ki ban pynkheĩñ khnang ia ka, hynrei tang haba don ka lait ka let. Khamtam eh ha ka liang ka shongkha shongman, ka ba ktah ia ka mationg lada jia ba ngat ha ka pop ka sang. La ju ai khawduh ne tait kur noh ia kum kito kiba hap ha kum kane ka apot.

Ka Tip briew Tip blei ka ieng rasong ha ka jaidbynriew lyngba ka akor ka burom, ka ktien ka thylliej, ka nguh ka dem.

Ka Tip kur Tip kha ka dei ka ba kongsan tam ha man la ka thliew iing. Ia ki bahaing hasem ba don ka jing-iaidei lyngba ka liang jong ka Kmie la tip kum "Ki Kur" (Cognates) bad ia kiba na ka liang jong u Kpa ki khot "Ki Kha" (Agnates). Ia ki bahaing hasem na ka liang jong ka Kmie ki ju tip ne khot kumne harum :-

1. Ma-rangbah, Maduh – Kata ki hynmen bad para shynrang jong ka kmie.
2. Meisan, Meideng, Meiduh – Kata ki hynmen bad para kynthei jong ka kmie.

3. Meirad/Meiieit – Kmie jong i kmie.
4. Parad/Paieit – Kpa jong i kmie.
5. Mabah – Kñi jong i kmie.
6. Shipara Arkmie – Khun jong i meisan, meideng, etc...

Na ka liang jong u Kpa pat :-

1. Pasan – Hynmen shynrang u kpa.
2. Paduh – Para shynrang u kpa.
3. Meikha – Kmie jong u Kpa.
4. Paieit – Kpa jong u kpa.

Ki 'nia kha lane ki kha ki dei ki hynmen bad para kynthei jong u kpa.

Ki Jingialehkai ruh ki long kiba kongsan. Ka Shad ka kmen, ka Lehrong Tamasa bad ka lehniem ki dei ki budlum jong ka jaidbynriew. Lada nang ban tyngkai pynneh pynsah ia ki, ka jaidbynriew kan nym-duh nym-dam nangne na sla pyrthei.

Ha ka por Lehrong Tamasa bad ka shad ka kmen, ka riam ka beit bad ki khor ki khriam jong ki nong-ïashim bynta ki long kiba ikhiathew bad ishongkun.

KI JING – ÏALEHKAI

Ki Jingialehkai ruh ki long kiba kongsan ha ka jingim, ynda shong thait naba trei ba ktah. Ka donkam ia u briew ban pynsgewbha ialade teng teng da kaba kilan met; Hynrei kaba ki longshwa ki ju khamieit ban ïalehkai kadei ka "Rongbiria" lane ka "ïasiat Thong", ha kaba don ka kynhoi ka risa, ka phawar bad ka shad ka kmen ynda kaba ki jop ia ka thong. Ha ka Rongbiria ki ju pyndonkam da u khnam, ka ryntieh, U sohpdung lane u skum. Bad bunsien ki ju ïathong da ka doh kyndang lane kino kino ki kynja tiar bad kiwei de.

Ym kum ha ka juk mynta kaba pynkylla khalai iathohtim da ka ba iasiat khnam ha 4th Furlong(Polo).

Ka Rongbiria ka dang neh haduh mynta mynne lyngba ka Apphira Archery Competition kaba ki ju pynlong shisien shisnem ha madan polo lane Jawaharlal Nehru Sports Complex. Kane ka J.N.S.Complex pat ha ki por mynshwa ka dei ka Race Course lane ka jaka pynmareh thong ia ki kulai ha ka rukom iakhalai (betting). Na kata ka daw sa tip ia ka madan polo mynshwa da ki Furlong.

Ka kilan met ka don bunjait, haba kilan met ka mut ban khlaiñ ban plung ka met ka phad, ban mih ka syep ka syar, ban long u ba pynleit jingmut, bad ka iarap pynshlur ruh ia ka mynsiem u briew.

Ki Jingialehkai kiba ki Longshwa Manshwa ki ju kham sngewtynnad ki long kiba bun kum ka Khalai Wait, ka Ngam-Um, ka Mareh Thong, ka Iajngi, ka Kawang Maw, ka Kynting Mawsan, ka Buhja Kyntoit, ka Sohtyngkoh, ka Ryngkoh Synrang, ka Ryngkang Wait Ryngkang Stieh, ka Kynjat Diengtlai, ka Leit Tongsher, ka Khwai Doh, ka Riam Dohkha, ka Behmrads, Siat Sim, bad kiwei de.

Yn maitphang malu mala halor khyndiat kine ki jingialehkai ba kham pawkhmat ki jong ki hynñiew-trep hynñiew-skum kumne harum :-

1. **Ka Khalai Wait** – Ka iatalaiñ wait, ne ka iapom da ka waitlam ha kaba pynpaw ia ka jingtbit bad ka rukom pynleit jingmut haba iatalaiñ wait. Kane ka iarap shibun ban teh lakam halor ka bor pyrkhat, khamtam ha ka por ba ialeh pyrshah bad ki nongshun.

2. **Ka Ngam-Um** – Kane pat ka dei kawei na ki rukom jngi ha kaba u briew u lah ban shong bun kynta hapoh um. Ia ki nong-ngam-um, bunsien la ju khot ia ki ban iarap lada jia ba don kano kano ka jingiap briew hapoh wah, kum haba rong ne kit ka um, ha bym ioh ia ka metiap. Kine ki nong-

ngam-um bunsien ki ju iarap leit wad bad sei ia ki metiap lada jia ba ki sahkut ha ki dieng ki siej lane ki kyndong khapmaw.

3. **Ka Mareh Thong** – Baroh ki tip ba ka dei ka rukom iaphet iamareh thong ban jop ia ka thong la ka dei hajan ne kham shajngai.

4. **Ka Kynting Mawsan** – La ngeit ba kane ka dei ka rukom ialehkai jong ki Mar lane ki riewkhlaifi bor da ki maw baheh, kaba ki ju ong ki mawlong mawteh. Ki khynnah ruh ki ju sngewtynnad bha ia kane ka ialehkai, tangba ki leh da ki mawria barit tang san tylli bad kheifi point katba ngat ki maw da ka iapeh. Kumta ki ong ka “iapeh maw lane Mawkynting”.

5. **Ka Buhja Kyntoit** – Ka dei ka jingialehkai ia kop jong ki khynnah ban buhrieh ia u shyiap u ba ki buh kyntoit kyntoit bad tap da ki fiut ki fier.

6. **Ka Sohtyngkoh** – Ka rukom ialehkai ki khynnah da kaba kynthih tang shiliang ka kjat ha ka iing ba ki ruid bad pyndonkam tang uwei u mawrit ba stang ban kynjat.

7. **Ka Mawkor Katia** – Kane pat ka dei ka rukom ialehkai iakop da ki mawrit, ha kaba ki thliew ki don 12tylli, 6tylli shiliang shiliang bad ki thep 5tylli da ki mawrit ha man la ka thliew. La ong ba kane ka rukom ialehkai la ju sngewtynnad da ki nong-Sohra, Nongkrem bad ki Nongkhrah, kata ha ki por mynshwa.

8. **Ka Sum 'Nam Tohrih** – Ka dei ka jingialehkai da ka ba ia sum da ki 'langtylli lane u jait phlang u ba iasyriem dur thik kum u khnam.

9. **Ka Datlawakor** – Kane ka dei ka rukom ialehkai-bol da kaba kynjat da ka bol dieng ba ju pyndonkam ne pynialehkai ha ka por Behdeifkhlam.

10. **Ka Ryngkoh Synrang** – La ngeit ba kane ruh ka dei

ka rukom ïalehkai jong ki Mar ne ki riewkhlaifi bor, ha kaba ki ïamareh ryngkang ne kynthih na kawei ka jaka sha kawei pat katba lah. Lah ban shu pyn-ïasyriem malu mala kum ka High jump.

11. **Ka Ryngkang Wait Ryngkang Stieh** – Kane ka jingïalehkai pat ka dei kaba pyndonkam da ka waitlam lane ka stieh ban kynthih kum haba ïalehkai skip ki khynnah. Ki dei ban lah la kumno kumno kumba 9(khyndai) sien lynter ka kynthih, ki pynlong tyllai skip da ka waitlam lane ka stieh. Kane ka iarap ban pynsting ïa ka met ka phad u brieve.

12. **Ka Kynjat Diengtiai** – La ngeit ba kane ruh ka dei ka rukom ïalehkai tynjuh bor jong ki Mar ne riewkhlaifi bor, da ka ba ïakynjat da ki diengtiai.

13. **Ka Leit Tongsher** – Kane pat ki ju sngewtynnad ban leit ha ki lyngkha namar ba bun ki sher, ne ki kynja dohkha rit. Bunsien ki pyndonkam da ki kynja jar.

14. **Ka Khwaidoh** – Kane pat ka dei ka rukom khwai dohkha da u ryngwiang, u Nongkhwai doh lane u Rawon u ju rah lang bad ka ruh ba rit ban thep ïa ka dohkha ba ngat khwai.

15. **Ka Riam Dohkha** - Kane ka dei ka rukom kem ne riam dohkha ba pyndonkam da ka paron lane ka kynja khapshrip ba ïasyriem dur kum ka khoh. Ki ju pynap ïa kane ka paron ha khap um ne nur-um na ka bynta ba kem dohkha.

16. **Ka Beh Mrad** – Ka dei ka leit siat mrad ne leit thap mrad da kaba pyndonkam da u 'nam-pliang bad ka ryntieh. Haba leit behmrاد ki ju pyndonkam da u ne ka ksew behmrاد. Ynda haba ki ïohmrاد ki ju wan phai ryngkat ka kynhoi ka risa, ka phawar rwai bad shad lynter lynti.

17. **Ka Siat Sim** – kane pat ki ju kham sngewtynnad ki khynnah ha ba ki leit siat sim da ka ba pyndonkam da ka knah jri ne ka batul jri, ba la thaw da u dieng bad ka jri.

KI RIAM SHAD

Ha ka shad Khasi kum ka Weiking, Nongkrem bad sha kiwei de ki jaka, bunsien ka riam shad ka iasyriem ha kiba bun ki liang.

Ki shynrang ki pyndonkam da ka jaiñspongkhor, u shan ryndang, Ka jymphong, Ka jaiñboh da ka dhara lane ka bohkhaila balieh, Ka ryngkap, U thua, U kynjri tabah, U panpoh syngkai, U symphiah, Ka waitlam, bad ka rumal. Ki phong da ki juti canvas ban kham sting haba shad mastieh.

Ki kynthei pat ki pyndonkam da ka dhara rong shad ba stem kmur kmur, ka sopti mukmor bad ka jaiñpien. Nalor kine ki deng sa u paila, Ki kynjri ksiar, ki sati ksiar, ki sohskhor ksiar, ki khadu syngkha bad u kanapad ksiar. Ki phong sa ka pansngiat ba la shna kyrpang da ka ksiar lane rupa ba la sieh syntiew, ki deng sa ki mahu ba la shna na ka rupa, u kynjri tabah ba la shna da ka rupa bad ki rah ki rumal rit ha kti.

Ki kynthei pat kim ju phong juti, hynrei ki shad tang da ki kjat suda, namar ba ki hap ban shad kyrsih ne ksam ha madan da ki shympriah kjat.

Kaba kongsan tam ha ka shad ka long ba ki kynthei ki dei ban long kiba dang sotti, kata kiba dang khuid khlem pat shong kurim ne iahap kurim. Ia u rangbah ne shynrang briew pat ym ju don jingteh kyndon eiei ruh.

Ha Ri Bhoi

Ki shynrang ki pyndonkam da ka jaiñspong lieh, saw, stem, baiong bad kumta ter ter, ka bohkhaila balieh lane ki dhara, ki jymphong; ha ki jaiñspong ki sieh ia u tdongsner jong u sim rynñiaw. Ka jaiñtabah pat da ka muka, ne kano kano ka rong jaiñ ba ki kwah bad u panpoh syngkai, ki rah sa ka waitlam bad ka stieh.

Ki lah ban phong juti lane shad da kjat suda. Kim ju kham kieng ksiar kieng rupa kum kiba shad khasi.

Ki kynthei pat ki pyndonkam da ki jaiñsem dhara, u panpoh syngkai thoh dak, u paila ksiar, ki kynjri ksiar. Don pat ki Raid ba ki kynthei ki shu pien, ki pyndonkam u panpoh syngkai bad ka jaiñ tawah.

Ha Ri Jaiñtia

Ka riam shad hangne ka iapher la jan ha man la ki Elaka. Yn shu batai tang khyndiat khyndiat na ki kum ia ka shad Laho ne ka Chad Chiphiah.

Ki shynrang ki pyndonkam da ki jaiñspong ronglieh, Ki jymphong baióng, ka sopti bad ki bohkhaila da ki dhara, ki rah sa ki rumal rong saw ha kti. Ki shad tang da ki kjat suda bad ki kieng u kynjri tabah.

Ki kynthei pat ki pyndonkam da ki jaiñsem muka thohpad rong saw, ka sopti mukmor rongsaw lane rongstem, ki pien ka thohkhyrwang ióng bad u panpoh syngkai. Ki deng u Kanapad ksiar, u paila ksiar, ki kynjri ksiar, ki sati ksiar, ki khadu syngkha. Kim ju pyndonkam ia ki mahu. Ki sieh sa u syntiew ha ka pankhyllong. Tang ka Syiem lane ka Nongialam shad ka phong pansngiat ksiar ba la sieh bad ki syntiew.

Ha War Jaiñtia

Ka rukom riam shad hangne ka pher bha, yn batai tang ia ka riam shad "Kerai Rongkhli" ne "Shad Behkhla" ki Nongtalang.

Ki shynrang ki ju pyndonkam ka bohkhaila ronglieh ba thohpad na kjat, ki sopti lieh, ki jaiñtabah ronglieh, stem katba mon, u panpoh syngkai; ki spong da ka balieh, stem, jyrngam katba ki sngewbit, ki sieh sa u thuia ha khlieh, ki rah ia ka waitlam bad ki rumal de. Ki deng u paila ksiar, khadu ksiar, sati ksiar. U sohksiar ba don ha u paila u long ohshrong syriem dur kum u sohpyrshong.

U rangbah nongshad na ka iing kiba lehniam ioh khla, u ju phong ka jymphong rong iong bad ialam ia ka shad ha remmusan.

Ki kynthei pat ki pyndonkam da ki dhara rong stem kmur kmur lane da kiwei de ki rong. Ki sopti mukmor, ki jaiñtawah nakhmat ba pynnoh jrong shadien. Ki deng sa ki paila ksiar, ki kynjri ksiar, ki khadu ksiar, ki sati ksiar. Ki sieh sa u syntiew ha u pankhyllong. Kim ju pyndonkam ia ka pansngiat. Ki rah ka rumal ha kti bad ki shad tang da ki kjat suda.

Kine ki kynthei ki shad tang ha remmusan, kim ju leit shad sha madan Phlong. Dei tang ki rangbah lane shynrang ba shad ha madan Phlong.

KA LEHRONG TAMASA

Ka Lehrong Tamasa ka kynthup ia ka Shad Suk Mynsiem(kaba ju tip kum ka Shad Weiking), Ka Shad Pomblang Nongkrem, Ka BehDeiñKhlam, Ka Shad Shispah Ksing lane ka Shad Wangala ki Garo.

Nalor kitei ki saw tylli ba la jer kyrteng haneng, dang don shuh sa ka "Seng Kut Snem" bad ka "Ka Lympung ki khun Samla Khasi-Seiñ-Raij", ba ju tip kum ka Seng Khihlang, kaba ju pynlong ia ki shad tynrai man la ka snem, ha man la ka bri u hynñiew-trep.

Ka Shad Sajer ha Ri Bhoi, ka iasyriem thik la kat ka lehrong tamasa, ha kaba bun ki Raid jong ka Ri Bhoi ki wan iashim bynta, kum ka Nongkharai, Sohkhwai, Nonglyngdoh, Nongkhras, Marmain, bad kiwei kiwei de.

Ka Shad Suk Mynsiem

(Ka dei ka Shad ainguh aidem u khun khasi u khun khara naduh hyndai hynthai. Ki ju pynlong ha u bnai laiong

ha madan Weiking. Kane ka shad ka neh haduh laisngi lynter.

Ha ka sngi nyngkong ki tip kum ka “Shad Nohkjat”, ha kaba tang ki shynrang bad ki rangbah ki ia kynduhlang khruu ha ka ling Sengkhasi Kmie ha Mawkhar. Nangne ki nongshad ki mih paidbah la ka shad khaweh ha surok ter ter shaduh madan Weiking, ryngkat ka put ka tem bad ka ksing ka dhah. U paidbah ruh u iabud lang lane synran ia kine ki nongshad lynter lynti shaduh madan.

Katba ki duhalia pat ki kiew ha rynsan ba la shna kyrpang na bynta jong ki, ba kin tem kin put, khlem don nongpynwit.

Ki paidbah pat ki shong ha ki shuki ba la buh lypa bad ieng lada ym don jaka shuh. Ka madan ka shongshit ruh da ki nongwan ringdur, nongshondur, nongpeitkai, don sa ki dukan sha dukan ja, dukan die ki soh ki pai de na ka bynta ki paidbah.

Ki nongshad ki shad haduh ban da kem iongrein bad ki sa wanphai biang sha iing Sengkmie ha Mawkhar, ki iashad de artad lynter lynti. Ynda poi ha Sengkhasi, ki iashad mastieh biang sa shiphang arphang.

Ha ka sngi ba ar ruh ki leh kumjuh, tangba ki kynthei ruh ki iashim bynta lang ha madan Weiking.

Ha ka sngi balai ne sngi khatduh ka dei ka baheh bha, ha kaba la bun bha ki nongshad, naduh ki khynnah khyllung haduh kiba la rangbah. Tangba ki kynthei kiba iashim bynta ha kane ka shad ki dei ban dei ban long kiba dang sotti nylla.

Ki nongshad shynrang ruh kumjuh ki leh ynda ki mih na madan haduh lingseng, kumba leh ha ka sngi nyngkong bad sngi ba ar.

Ha kane ka sngi bun ki paidbah nongwan peitkai ki

kynthup ruh ia ki nongwan jngohkai pyrthei na shabar jylla, kiba wan khnang ban sakhi da la ki khmat ia ka jingiphuh iphieng ka shad u khun khasi.

Ki kynthei ki ju shad hapteng ka lypung, katba ki shynrang pat ki shad sawdong jong ki kynthei. Kane ka pynpaw ia ki dak ki shin ba dei u rangbah uba da ba ker ia ki kynthei khynnah ba tlot bor. Ka thew ruh ia ka kyrdan u Rangbah kum u nong Apphira la ka iing ka sem, ka kur ka jait ban iada na u nongshun, riawnsiew bad riewrunar. Kumta u rangbah u don ka iktiar kaba khlaifi, kum u kpa lane u kni.)

Ka Pomblang Nongkrem

Ia kane ka lehrong tamasa ki ju pynlong ha phyllaw iingsad ka Syiem ha Smit. Kadei ka shad ainguh aidem ia u Trai Kynrad Nongbuh Nongthaw, u ba la kyrkhu ha kiba bun ki liang bad duwai na ka bynta ka jingsuk ban synshar ia ka jaidbynriew. La pynlong ia ka san sngi lynter.

Kane ka lehrong tamasa ka don ruh ia ka bynta ban lehniam Pomblang. Kum ban shu ong ka dei ruh ka jingrakhe donburom shaphang ka Hima Khasi, ha kaba U Lum Shillong u lah ban long kum ka sakhi, mynba u Nongbuh Nongthaw kum ha ka kyrteng u Shillong u la pynkup pynphong ia ka jingnang jingstad ha ka liang ka synshar ka khadar, ban bishar da ka hok ka jingshisha. Katba ia ka Pahsyntiew la pynkup ba kan long ka lawbei ha kaba ki syiem nongsynshar ki mih pateng. Haba sdang thaw ia ka Hima Shillong. Hadien pat la phiah ar bynta Ka Hima Shillong bad ka Hima Khyrim. Ia ka iing khliehduh jong ka Hima Khyrim la pynkynriah neh na Nongkrem sha Smit ha u snem 1830.

Ha ka sngi nyngkong, ba ar bad ba lai, kata ka sngi iew Pamtia, Umni, bad lewduh. Lai miet lynter ki ju pynlong ka ainguh aidem ia u 'LeiShillong (Kum u Nongbuh Nongthaw ha ka dur u Shillong). Ia u "Suidnia Longsyiem"

(u 'Ñi u Kong) bad ña ka "Pahsyntiew"(kum ka ľawbei ka hiar pateng jong ki Longsyiem).

Ha ka sngi ba saw, ki theisotti bad ki rangkynsai ha ka riam tynrai ki ñamih madan ban pynphuh pynphieng ña ka shad. Ki theisotti ba ñashim bynta ki dei ban shad pynkut lai snem, lada kim sngewlah ki ju shad tang shisien kata tang shisnem. Lada ki la shad ar sien, ki hap ban pynkut lai sien lai wat.

Ha ka sngi ba san ne ba khatduh, hapdeng ka jingkynjah ba jarjar jong ka miet shiteng synñia, Ka Syiemsad ka dem khohsiew ban duwai ainguh aidem ña u Trai Kynrad Nongbuh Nongthaw.

Ha ka lehniām Pomblang, ki ju put "Tangmuri" kaba ki tip kum ka syiem ka put ka tem, ka bynta ba kongsan ha ka shad. Ki duhalia ki ju put ne tem na ka rynsan ba la shna kyrpang.

Ha kane ka sngi shad, ki paidbah ki tuid na kylleng sawdong ban wan ai mynsiem bad sarong ña la ka jong ka shad ka kmen. Kane ka shad ka khring ruh wat ña ki nongwan jngohkai pyrtnei na shabar jylla ban sakhi ña ka jingitynnad.

Ka madan ha ľingsad, ka dap da ki paidbah, ki nongpeitkai, ki nongringdur bad ki nongshondur. Shajan ka madan don bun ki nongdie jingdie khnang ba ki nongwan peitkai kin nym ñapthngan.

Katba ha baranda jong ka ľingsad shong u Syiem Khyrim, ryngkat ki myntri bad ki kynrem ki lyndan jong ka sorkar, bad ki nongshah khot sngewbha.

Ha kane ka shad ruh, ki kynthei ki ju shad hapdeng ka lypung, katba ki shynrang, khynnah bad rangbah ki shad ker sawdong ña ki kynthei. Ki ju pynkut ña ka shad haduh kem ñongreñ.

Ka BehDeifKhlam

Kane ka lehrong tamasa ka long kaba ishongshit bad iapher na kiwei pat ki tamasa. La pynlong jan man la u snem ha u Naitung, da ka jingkyrmen ba u kba ba ki rep un seisoh bha.

Kane ka tamasa ka neh saw sngi lynter, ha kaba don ka lehniam lehrukom, ka jingia-iaid paidbah, ka rah rot, ka ialehkai datlawakor, ka behkhlam da kaba leit sympat da u dieng khlam man la ka thliew iing jong kito kiba dang long chnong.

Kane ka lehrong tamasa ka long kaba kongsan bad kaba kit jingmut, ki rangbah bad ki khynnah shynrang ki iamih paidbah ban leit behkhlam na man ka thliew iing jong ki ba dang bat ia ka niam tynrai, da kaba sympat ia ki tnum iing da u dieng khlam ha ka sngi nyngkong.

Ha ka sngi khatduh pat ki ju rah ia ki rot ba la shna itynnad na man la ki kyntoit ban wan shad ha Aitnar. Kine ki rot ki jrong kumba lai kyrdan ne saw kyrdan ba la thaw ha ka dur bapher bapher. Katno ka long kaba ishongshit ban peit ia ki nongbud ba ki shad shitrhem naduh na kyntoit shnong haduh ba kin da poi ha Aitnar.

Ha Aitnar mynta ki la shna kyrpang da ka pung khnang ba kin shad halor ka um. Ynda la dep poi lut ki rot baroh, bad ynda la dep iashad hapoh um, ki sa pynpra bad bret noh ia ki rot.

Hangne ha Aitnar ki da shna kyrpang ka iing ban shong ki nongshah khot sngewbha, khnang ba kin dup iohi kyndiang khlem don nongkah ia ka rukom shad sngewbha ha ka pung umktieh.

Ha ka premmiet, ki sdang sa ka ialehkai phutbol, da kaba kynjat da ka bol dieng ba ki tip kum ka "Datlawakor", ha Mynthong hajan ophis jong u Deputy Commissioner,

hapteng ka Pynthor Neng bad ka Pynthor Wah. Ka liang kaba jop ka kmen ka risa namar ka rep ka riang kan bha kan miat.

Shwa ban sdang ka "Datlawakor" ka kynjat bol dieng, ki tih kawei ka thliew kaba rit ban tep ia ka bol dieng hangta. U Doloi u sa duwai phirat katkum ka niam ka dustur ha u Trai Kynrad Nongbuh Nongthaw shwa ban sdang. Ynda la dep duwai phirat u Doloi, ki nongialehkai kin sa khlung ia ka bol bad sdang ia kynjat.

Ha kane ka sngi khatduh jong ka lehniam tamasa, ki paidbah nongwan jngohkai ki wan tuid na kylleng ka jaka, kynthup ia ki bar jylla ruh, ban sakhi da la ki jong ki khmat ia ka tamasa ba phylla. Kito ki bym lah ban poi sha madan Aitnar ruh kim duh jingkyrmen namar ki iohi ha ki Television News lyngba ki nongwan ringdur bad kumjuh ruh ki lah ban pule ha ki kotkhubor. Hynrei kaei kaba kongsan ka long, ka jinghun bad ka jingitynnad ka dei lyngba ki khmat lajong.

Ha kane ka sngi, ki Pnar ki iasei la ki khor ki khriam, ki ksiar ki ksah, bad ai sha sngewbha ia ki nongwan jngohkai ha ki iing jong ki, kum ka dak ka jingpdiang burom ia kito kiba wan ai mynsiem bad iadon bynta ha ka ban pynphuh pynphieng ia kane ka lehrong tamasa.

Ka Behdeiñkhlam ka long da shisha kaba itynnad bad iphuh iphieng, ka jingmut jong ka long ban pynher krad ia ka pang khlam ba kan nym ioh lad satia ban pynshitom ia ki Pnar.

Ka Diengkhlam kaba ki pyndonkam ka long kaba jrong, ba beit, ba pyllun bad jlih, kam don ka jingat jingthem.

Da kaba sympat ia ki thliew iing jong ki ba dang long Chnong ne Niam Tre, kata ki bym pat long kristan, ki ngeit ba ki ksuid ki khrei bad ki jingpang ba shykhei kin nym ioh lad satia ban rung ha ki thliew iing jong ki Pnar.

Shwa ban sdang ka shad, U Doloi, U Lyngdoh bad ki Waheh Wasan ki ju hiar nyngkong shwa ma ki ha ka pung umktieh ryngkat bad u Dieng Khnong. Ynda janmiet ki rah biang ia une u Khnong ha pung khnang ba ki paidbah kin ioh ia ktah ne pyndei lem. La ngeit ba lada ki ioh ktah ia une u Khnong kin ioh ka jingkoit jingkhiah.

Ka Lehniam

Ka lehniam ka don bun rukom ne bun jait, ka dei ka jingpyndep ia ki niam ki dustur kumba la ruid phang da ki longshwa manshwa, ha kiba bun ki liang kum ka jer khun, iapbriew, pynhiar synjat, ka ainguh aidem ia ki blei ki dken, U thawlang ka iawbei, ki ryngkew ki basa, bad kumta ter ter.

Ki Hynñiew-trep Hynñiew-skum ki long kiba riewspah bha ha kane ka liang lehniam, hynrei ym lah ban batai bniah lut bin pa bin ia kawei pa kawei la lehniam. Hynrei yn shu ai nuksa tang khyndiat khynsoit.

Haba ong lehniam ka mut ka kñia ka khriam, ka suit ka shor, ka ainguh aidem da u syiar, u blang, ka pylleng, u khaw bad kiwei kiwei de lada donkam.

Ym lah ban iatai iathir lut baroh, hynrei yn shu pruid dak tang khyndiat khynsoit na ki. Kum ka 'Nguh 'Lei Shillong, Lehniam Iewduh, Ka 'Nguh Meikha, Ka Phur Pepbah, Pomblang Nongkrem, Pomblang Iaw Nartiang, "Ka Kiew Pyneh Rngiew Lum Sohpetbneng", Kerai Rongkhli, Ka Sib Syiñ, Ka Chat Lane, Ka Nohkhat, Ka Bangsorat Ki Lyngngam bad kiwei kiwei de.

Ka 'Nguh 'Lei Shillong

Ia kane ka 'Nguh 'Lei Shillong ki ju pynlong ha kliar U Lum Shillong da ka Hima Mylliem, da kaba duwai kyrpad na u Trai Nongbuh Nongthaw ban ioh ka jingkoit jingkhiah, u slap ba nym tyrkhong ka sla khyndew bad mariang, ban bha ka rep ka riang bad kumta ter ter.

Ki ju pynleit niam da u blang lieh, ki da duwai phirat shwa ban pom ia u. Mar iadep pom ia u blang tang shisien pom, ki ia risa kmen. Nangta pat ki sa peit ki dak ki shin, la ka bha ne em ka lehnam jong ki. Lada ka bha ki ieng bad shad sngewbha.

Ia ka lehnam ki ju sdang ha Mawnarian, ka shnong ba don hajan Pomlakrai, lai sngi lynter, kata ha ka sngi iew Nongkrem, Mawlong bad Rynghep. Hangne ha Mawnarian ka don ka iing Lyngdoh Sad kaba dei na ka kur Marbaniang. Ha kane ka sngi iew Nongkrem ki pynleit ka knia ka khriam ha u 'Lei Longraid da ka syiar kynthei ba saw tlem bym pat kha pylleng bad ka blang lieh.

Ha ka sngi iew Mawlong pat ki pynleit ka knia ka khriam ha u Suit-ni-Longraid da u sniang ba iong synnia.

Ha ka sngi iew Rynghep pat ia ka knia ka khriam ki pynleit niam ha ka nguh 'Lei Shillong ne Syiem Shillong ha kliar lum. Ki pynleit niam da u syiar ryngkuh uba saw tlem bad u 'langsohmoh ba lieh sada.

Ha kane ka sngi Nguh 'Lei Shillong, u Syiem ka Hima Mylliem, ki myntri, U Lyngdoh ka Raid Mylliem, U Lyngskor bad ki khun ki hajar bad ki lok ki jor.ki ban wan ban ia ai mynsiem ban iadon bynta lang.

Ha kane ka sngi mar iapoi ha kliar u Lum Shillong ryngkat ka put ka tem da ki duhalia. Ki sdang shwa ka siang sla khnang ban ioh pynkhreh sa ia ka duwan na bynta ban pynleit niam.

Ka siang sla ka kynthup ia ka rukom buh khaw, kpu, ryinsi bad u klong. U Nongknia u lam lynti shwa da u syiar, nangta u sei ia u rwieng ban peit ki dak ki shin ki jong u briew bad u blei.

Ynda la dep ka khad-syiar, nangta ki pom sa u 'langsohmoh ba lieh, u Lyngdoh Raid u shim ia ka wait na

duwan bad sa pom ia u blang. Ki sa puid ia u blang bad sei ia u tor shabar ban dup ioh peit ki dak ki shin katkum ka jingjapan jongki, la ka kup ne em ka shat ka kheiñ, ka kñia ka khriam.

Ki khmih bniah ia u tor ioh u don jingpei ne thoh dak eiei. Hynrei lada u tor u bha, ym don jingpei ne jingthoh dak eiei, kata ka mut ka kñia ka khriam ka bha. Ki khun ki hajar ki ia risa kmen bad sdang sa ka shad mastieh.

Katba ia u blang pat ki sa shet lang bad u khaw ba ki tip kum ka "Ja Khiah Krat", tangba kim ju ber eiei. Ynda kane ka ja khiah krat ka la ih, la taw ne bam shwa da u Lyngdoh Raid bad ki Myntri, nangta ki sa sam sha ki paidbah ba kin ia ioh bynta lang khyndiat khyonsoit mar shikham ar kham ka ja, ban ia koit ia khiah krat.

Ka Lehniam Iewduh

Ia kane ka lehniam ki ju pynlong ha khlieh iew shajan basa die syiar, haneng ka thanat ki pulit syiem Hima Mylliem. Kane ka lehniam ka long thik tang shisngi, kata tang ha ka sngi iew Rynghap. Ki pynleit niam da u syiar shynrang ba saw tlem bad u blang balieh.

Ha kane ka lehniam Iewduh ruh ki ju sdang ban lam lynti da u syiar, ynda la dep siang sla ha duwan.

U Nongkñia u duwai u phirat shwa ban ot ia u syiar, ynda la dep ot patde, u sei sa ia u rngiew ban peit ia ki dak ki shin jong u briew bad u blei, la ka kup ne em ka shat ka kheiñ katkum ka jingjapan.

Ynda la dep khad-syiar, ki pom sa u blang lieh, ki shim sa ki khyndai dkhrot ryngkat ka suit ka shor kumba ju leh ha ki lehniam. Ia une u blang ki pynleit niam ha "Ka Synshar Ka Bishar".

Ynda dep nangne pat ki leh sa ka niam ba iadei bad u Suit-Ni Longraid, da kaba pyndonkam da u sniang ba iong synnia, syiem thik bad ka lehniam ha Mawnarian.

Ha ka por ba sdang ka lehniam mynstep ha Khlieh
İewduh, shaneng basa die syiar ki nongshah khot sngewbha
ki dap İa ka rynsan bad ki jaka shong ba la mang kyrpang, ban
İoh İa sakhi lang İa kata ka lehniam ba shong sbai jong ka
Hima Mylliem.

Hangne ruh kumjuh kito ki nongshah khot sngewbha
kiba kyrkieh leitphai noh, ki dih sngewbha ka sha ka dud
bad ki jingbam ba la pynkhreh kyrpang. Ki bym kyrkieh
lane ki ba kwah ban İadon ryngkat haduh ban da wai ka
lehniam, ki ruh ki dih sha bad sa bud lang İa ki kynthun ba
leit sha basa die tympew, ban sakhi İa ka lehniam “ ‘Lei İew
‘Lei Dwar”.

İa ka lehniam “‘Lei İew ‘Lei Dwar” pat la ju pynlong
ha basa die Tympew khnang ban bha ka die ka thied, ka
Khaİi ka Pateng bad kiwei de. Hangne ha basa die tympew
ka don ka duwan kİia. U Nongkİia ne u Nongpynİaid niam
u siang sla kumjuh kumba ha kiwei pat ki lehniam ryngkat
ka put ka tem jong ki duhalia.

Ha kane ka jinglehniam ki ju lam lynti shwa da ka
syiar rong saw, ki pom sa ka blang balieh. Hangne ruh ka
rukom peit İa ki dak ki shin, ka noh khyndai dkhhot, ka suit
ka shor ka long thik kumba lehniam ha Khlieh İewduh.

Ynda la dep ka lehniam baroh ki sdang sa ka shad,
kynthei bad shynrang ki İa shim bynta ban İa shad sngewbha.

Ynda la dep ka shad, ki sa İa leit phai biang sha khlieh
İewduh ha ka jaka ba don ka İing-Sad Lyngdoh na ka bynta
sa ka lehniam Nguh-Lyngdoh ba İalam da u Myntri ba dei u
Nongkİia.

Ynda la dep ka lehniam Nguh-Lyngdoh, ki sa pynwai
noh İa kata ka lehniam İewduh. Ki khun ki hajar bad ki
nongshah khot sngewbha ki sa leit lang sha thanat syiem
ban İabam İadih sngewbha. Kito kiba kyrkieh ki dih tang ka

sha, hynrei kitq ki bym da kyrkieh pat ki ap haduh ynda ioh taw ia ka "Ja Khiah Krat" bad ia ka bam ba la mang kyrpang na bynta u khun u hajar jong ka Hima Myllem.

Ka Kiew Pyneh Rngiew Lum Sohpetbneng

U Lum Sohpetbneng u don ha Ri Bhoi District, u syntai lum ba itynnad ban peit, u ba dap da ki khlaw ba jyrngam bad ka lyer ba beh pyngngad hir hir. Katkum ka jingngeit u khasi hyndai la ong ba don baroh Khat hynriew-trep Khat hynriew-skum kiba ia kiew ia hiar na kane ka jingkieng ksiar ban wan rep sha sla pyrtnei.

U Lum Sohpetbneng u don hapoh jong ka Raid Mawbuh. Ha ki por mynshwa kane ka Raid ka ju pynlong ka lehniem ba shisien shisnem ha kliar une u lum da ka kñia blang, ryngkat ka shad ka mastieh, ka ksing ka dhah, ka tem ka put. Hynrei ka la duh noh shipor.

La pynkhie im biang dang ha u snem 2000, da ka jingiatrei lang ryngkat bad ka Seng Khasi, Mawkhhar. La pynlong ia kane ka Kiew Pyneh Rngiew, ha kaba ka jingthmu jong ki ka long ban pynkhie im biang ia ka "Nguh Ryngkew Nguh Basa" la kumno kumno ha ka taiew ba nyngkong jong u bnai Rymphang (Feb).

Ki Paidbah ba dang bat ia ka niam tynrai lajong ki iatuid shitrhem khlem khñium ban kiew shaduh kliar une u lum. Hangne ha kliar la shna ruh ka jaka shong ba kyrpang ia ki rangbah bad ia kiba shah khot sngewbha.

Ia u Lum Sohpetbneng la kheĩn kyntang bha ia u, kumta lah ban ong ba kane ka jingkieh pyneh rngiew ha une u lum, lah ban pynia-syriem kum ka Pilgrimage ne Yatra ki khar Hindu.

Ki ju pynlong ka nguh ka dem ha khyrdop ia ka "Lei Long Raid, 'Lei Muluk ryngkat bad ia ki Ryngkew ki Basa", shwa ban rung sha lynti iaid kjat.

Kam long kaba suk ban poi sha kliar jong une u syntai lum, naba hap ban ïaid lyngba ki thiep ki sharing, pang sa ka syngkai, jem sa ki khnap. Hynrei baroh ki jah lut phar ynda poi ha kliar ban peit ïap bieij ïa ka jingitynnad jong ka mariang sawdong. Mynta pat la kham suk ka leit namar ba la don ka surok bad lait kali.

Nangta ka jaka ainguh aidem pat ka Duwan , ka don ha kliar une u syntai lum, ka dap da ki riewngeit ba ïa duwai kyrpad kyrpon ïa u Trai Nongbuh Nongthaw. Shwa ban rung hapoh kane ka duwan, ki paidbah riewngeit ki ïaid tang da ki kjat suda khlem phong juti, ki da synreit da ka umkhuid kaba la buh lypa ha ka shyngoid.

Ka kyrpad kyrpon ka long na bynta ban ïoh ka koit ka khiah, ban bha ka kam ka jam, ban biang ka kamai kajih, ban ïar u tnum u tyndai jong ka longïing longsem bad bun kiwei de.

Ki Nongpyniaid niam ki ju ai u khaw khyndiat ïa baroh, da ka jingngeit ba kin lait na ka jingma jingeh. ïa une u khaw ki ju ong u “Khaw Pyneh Rngiew”, lah ban thep ïa u ha ka pla kieng lane ka beg, ne rah shisymboh ar symboh ha met lajong.

Ki pynlong ka shad ka kmen bad ka mastieh, ryngkat ka tangmuri, ka ksing ka dhah, ka put ka tem, ba wan ïa shim bynta da ki khun ki hajar bad ki ksiew u hynñiew-trep hynñiew-skum.

Sa kawei pat ka jingphylla ba don hangne ha kliar u Lum Sohpetbneng, ki dei ki dienjat bad ki shympriah kjat baheh ha ki mawsiang, kaba lah lehse ban pynshisha ba kita ki khad hynriew-trep khad hynriew-skum ki don shisha ha ki por hyndai ne mynshwa ha ka por ba ki ïa kiew ïa hiar na kata ka jingkieng ksiar ha ka por Sotti Juk.

Lah ban ong ba kine ki longshwa manshwa imat ki dei ki briew kiba radbah, haba peit shin ïa kita ki jingheh jong ka sla kjat ba paw tyngkreiñ kat haduh mynta mynne.

Ka Lehniam Kerai Rongkhli

Īa ka Kerai Rongkhli bun ki tip kum ka “Shad Rongkhla”, kaba dei ka shad niam jong ka Elaka Nongtalang, Jaiñtia Hills District, kaba ki khot ki War Jaiñtia.

Ha kane ka lehniam Rongkhli la pynlong da ka kur ba ñoh pyniap khla. Katkum ka jingngeit jong kiba dang bat ĩa ka niam tynrai, ki ong ba lada ym lehniam ne ainguh aidem lah ban matlah lane ñoh pang.

Īa kane ka jinglehniam lehrukom la pynñaid da u Lyngdoh ha ka ĩingshong ĩingsah jong u Pamkhiad(u nongñoh khla). Ha u snem 2003 la pynlong ĩa kane ka lehniam da ka kur Pohsnem, na ka kpoh ka ĩawbei ĩawchibidi.

Ki sdang shwa da kaba ĩa leit sha ĩing u Lyngdoh, ki pynlong ka jingkren bad ka duwai ka phirat, ynda la dep nangne ki sa ĩamih lang shrup ban leit sha ĩing u Pamkhiad. Ha ĩing u Lyngdoh don ka sieh kpong ha baranda ne dhari.

Ka suit ka shor bad ka lehniam nyngkong ha ĩing kur Pohsnem da u Rangbah Do Pohsnem bud ka ainguh aidem da u Lyngdoh bad kiwei de da i pyrnah pyrjin. Ynda la dep ki sa ĩamih lang khruai ban leit shaw khla na Phlong, kynthup u Doloi Shoi Pohlynjer, u Lyngdoh Min Nongtalang, u Pamkhiad bad ki paidbah, ryngkat ka risa ka kynhoi. Īa ka metiap jong u khla thapsim ki sdien ha ki siej bad sa wanrah sha remmusan. Kiba ĩashim bynta ki dei tang ki rangbah, bad kiba wan shad ha remmusan ruh ki dei tang ki rangbah.

Uba riam shad ha kane ka sngi nyngkong jong ka lehniam dei uba na ĩing ba ñohkhla, u spong lieh, boh khaila, phong putoi, u rah ka waitlam ha ka kti kamon bad u symphiah ha ka kti kadiang, bad u deng paila ksiar ba heh.

Ha ka sngi khatduh, baroh ki nongshad ki ĩapoi lang ha remmusan, nangta ki rah ĩa u khla sha ĩing u Pamkhiad ban ainguh aidem. Ki sa rah sha ĩing u Lyngdoh ban lehniam.

Ynda dep nangne ki leit rah sa sha Phlong Mihngi bad pynkut sha Phlong Sepngi.

Ki rangbah ki sa pastieh hangne ha madan Phlong Sepngi kaba don hajan ki Mawbynna bad hajan ka Nongtalang College. Ynda la dep ka shad pastieh ryngkat ka ksing ka dhah, ka put ka tem, ki sa law noh ia u khla na ki siej ba ki teh.

Ki sa ot noh tang ia ka khlieh ban sieh Phlong da u Pamkhiad. Ia kane ka khlieh ki sieh ha ka Phlong Sepngi.

Nangta u Shyrkiang Prai u sa ot lyngkhot lyngkhai ia ka doh bad sam sha ki paidbah ban ia ioh bynta lem mar khyndiat. Hapdeng jong ka Phlong Sepngi don sa ki Mawbynna bad u Mookynthai(Mawkynthei). Don sa ka jaka Thepmawbah ki kur Pohsnem.

Ia ki nongwan jngohkai bad shah khot sngewbha, ki kur Pohsnem ki ai ka bam ka dih ba ki la pynkhreh lypa.

Haba ong sieh kpong ka mut ba ai spong ia ka kpong da kaba sieh ne wah ia ka reng ka ngab jong ki mrad ba ki ioh ha ka beh mrad. Kane ka iadei bad ka ksaw ka kpong, la ngeit ba lada ym ai spong ia ka kpong kumba dei ka hok, kata yn don ba matlah ne dkoh na kato ka iing kaba pynieng ka ksaw ka kpong.

Katba ka Sieh Phlong pat ki sieh ha ka Phlong ba la shna lypa katkum ka shat ka kheiñ, la yn sieh sha Phlong Mihngi ne Phlong Sepngi jong ka Elaka.

Jingbatai

Pamkhiad – U Nongioh-pyniäp Khla.

Pyrnah Pyrjin – Ka jyndem ne 'yiad um.

Remmusan – Ka rynsan ba la shna kyrpang ban buh ia u khla baroh shimiet bad ka jaka shad miet ki kynthei.

Pastieh – Shad Mastieh.

Shyrkiang Prai – U nongkylla thang ha ba don ba iäpbriew ha shnong.

Phlong – Ka Khyrdop shnong.

Ka Bangsorat

Ka Bangsorat ka dei ka lehnam haba iap briew lane ka Phur ka Siang jong ka jaidbynriew Lyngam ba shong ba sah ha ka phang sepngi jong ka Khasi Hills, kata ka dei ka West Khasi Hills District.

Ki Lyngam ki iapher khyndiat ha ka rukom imlang sahlang, ka iap ka im.

La ong ba ha ka por mynshwa ki Lyngam kim ju tep ne thang mardor ia ka metiap. Hynrei ki buh shwa da ki sngi ki taiew bad teng teng ka lah ban shim por da ki bnai hi ruh.

Katkum ka jingtip ba la lum nangto nangne na ki riew rangbah ki iathuh ba ynda haba iapbriew, ia ka metiap ki ju kyllaiñ da u shylliah bad buh khop shi jaka katba ym pat ioh pynkhuid ia ka. Ki da sumar sukher bad syndong bha da ka ba beh ia ki skaiñ ioh ki wan dem ha ka metiap.

Ynda ki la dep pynbiang nadong shadong ki sa shna jaka thang ban ioh thang pynkhuid ia ka metiap kaba la jan pyut. Kane ka jia kumne namar ba ha ki por mynshwa ym ju tip koit ban ai injek ia ka metiap ban nym sma pyut, ym dei kum ka juk ka pyrthei shai mynta.

Ka rukom buh ia ka metiap ka jan iasyriem ia ka rukom leh ki Parsi lane ki Zorastrian; kine kim ju thang ne tep ia ka metiap, hynrei la ngeit ba ki shait buh shalor tnum iing haduh ba kan da pyut hi. Katba ki Lyngam pat kim ju iehnoh kumta, hynrei ki pynlong da ka phur ka siang, ynda la dei ka por thang pynkhuid ia ka metiap ba la buh la slem.

Ki ju pynleit niam da u syiar, u masi, u sniang ryngkat ka suit ka shor da ka 'yiad jyndem, ryngkat ka ksing ka dhah, ka put ka tem, ka bam ka dih.

Katba mynta pat ba la shai ka pyrthei, bun napdeng jong ki kum ki Lyngam ki la pdiang ia ka niam Kristan bad mane dem ia u Blei u Trai Kynrad kum u Nongpynim jongki.

Ynda haba don ka iapbriew hapdeng jong kito kiba la pdiang
ia ka niam Kristan kim ju buh shuh ia ka metiap shislem,
hynrei ki tep noh ia ka metiap ha u lum jingtep.

Ynda la dap shisnem pat ki ju pynlong jingiaseng dap
snem ryngkat ka khawai ka dawai ia ki paralok parajor bad
ki bahaiing hasem baroh.

Ka Kñia Ka Khriam

Ka kñia ka khriam ka iadei bad ka jinglehniam jong
kito ki ba dang bat ia la ka jinglong tynrai, ki bym pat shim
pdiang ia ka jinglong niam kristan.

Ki tiar ba ju pyndonkam bha ki long u klong u skaw,
u sbai, u khaw, ka 'yiad um, ka pliang rnong, ka syiar, u
sniang, u blang bad kiwei de.

Ha ka kñia ka khriam don ka shat ka kheifñ, ka luh ka
khan kum lada pyndonkam da ka pylleng ki ju ong ka "Shat
Pylleng", lada pyndonkam da u syiar ki ju ong ka "Khad-
Syiar". Ki dkhot u lamjew na u sniang, u tor na u blang bad
kumta ter ter.

Yn shu pruid dak tang khyndiat khynsoit, tang kat
ban shu ia tip bad peiphang balei ki donkam ban kñia. Yn
nym lah ban batai bin pa bin man la ka shnong, ka Raid ne
Elaka, hynrei la shu jied shiah tang shi sohphit na ka shispah,
ban bishar ban pynshong nongrim kumno ki longshwa
manshwa ki ruid phang kumno ban iada ia ka shnong bad
jaidbynriew.

Ka Kñia Khang ha Nartiang

La pynlong ia kane ka Kñia Khang ha lai dwar, kata
shi khang ha dwar lawmulong, shi khang ha dwar Myntang
bad sa shi khang ha dwar Umiusum. Ha man la ki dwar ki
dei ban pyndonkam kñia ne pynleit niam da u syiar shynrang
bad uwei u sniang. Ia ki jinglehniam la pyniaid da ki

Wasan(Basan) ba dei pynleit niam.

Ki ju pynlong ia kane ka kñia khang ha ka por 5(san) baje kynjat shai. Ia ki tiar pat ba pyndonkam ha kane ka kñia ki dei ban mih na iing Blai Lyngdoh, kata lai tylli ki sniang shynrang bad lai tylli ki syiar shynrang. Ar tylli ki sniang bad artylli ki syiar la ai da ki Dan. U Doloi pat u hap ban ai uwei u sniang bad uwei u syiar.

Ka kñia khang ka mut kaba khang ia ki ksuid ki khrei bad ki jingpang ba bun jait ban ioh rung shapoh shnong. Ka dei ruh ka jingkñia ba nyngkong eh jong ka snem hapoh shnong.

Ha kawei pat ka liang ka jingmut jong kane ka kñia ka long kum ban iada bad pyllait na ka pang ka shitom, na ki ksuid ki khrei, ban khiah krat ka shnong ka thaw. Kumjuh ruh ban bha ka rep ka riang, ban ioh pahuh pahai ka bam ka dih, ban bha ka thung ka tep, kum ki pathaw, ki jhur bunjait bad kiwei de.

Ka rukom kñia khang ka long kumne.....

Ha dwar lawmulong u nongkñia u dei u Bormaji

Ha dwar Myntang pat da uno uno u Sangot.

Ha dwar Umiumum pat da u Lyngdoh. Hynrei lah ban kñia da u Chutia ruh lada jia ba u Lyngdoh u pang ne iap briew ha iing kur jong u.

Jingbatai

1. Dan – u ba iarap pynkhrong musur na ki nongshong iew, kaba mut na ki nongdie jingdie ha iew. Ki dei ruh ki nongpynbiang tiar ha baroh ki jonglehniam.
2. Doloi – U khlieh Nongsynshar.
3. Bormaji – U nongiarap pynpeit lem ha ka niam bad ka synshar khadar.
4. Sangot – U nongialam lynti.
5. Chutia – u dei u nongpyrta shnong, uba long ruh u nonglum ia ka khrong ka dan jong ka Raid ne Shnong.

Ka Kñia Blai Lyngdoh

Īa kane ka kñia la ju pynlong ha u bnai Īaĭong, ha ka sngi Thymbleiñ. U Chutia pat u dei ban leit lum khaw na man la ki thliew iing bad pynpoi sha ka ĩing Blai Lyngdoh, sha lum Majar, shajan ka Jainteswari(Ma Durga) Temple. Ki ju sdang lehniām ha ka miet Musiang, kaba khot kyrteng ka “Than Blai”. La pynleit niam hangne da u ‘Ingmet, phra kham ka kha ski tyrkhong ba la phiah arliang, kata 32 khlieh(4 tylli shi kham), ka ‘Yiad Sympho ba buh ha u khiew lyrnai. Ki dih ĩa kane ka sympho na ki skaw set sla ki ba don khyndai tylli baroh.

Ki leh biang kumjuh ha ka miet Pyngkat, ha ka step Thymbleiñ ki sa khreh leit kñia, ki sdang shwa da ka ĩalehkai pynĭapuh syiar kiba dei ba pynleit niam. U Lyngdoh bad ki Wasan ki sa leit sum shwa sha wah Myntang, ki da lehniām artad, ki hap siang ĩa u Woh Ryndi bad ka Li Dakha, da ka um ba tong ha u kara na kane ka wah. Haba ki leh ĩa kane ka niam ki donkam ĩa ki dohkha im na wah Myntang, ki siang ha ka pliang rnong 3 tylli u kwai bym pat phiah, u tympew 9 sla, u kara, sieh sa u sla dieng sning bad siang sa ka sla lakait ba don kliar. Ka dei ka rukom ne niam ban leit tong dohkha ha ka miet Pyngkat da ar ngut ki Wasan, bad mynsngi patde ki leit wad ĩa baroh ki jait jhur jyrngam na lum da ki Chutia. Īa kine ki dohkha bad jhur la hap ban shet da ka Lyngdoh Kynthei ha ĩing Blai Lyngdoh. Ka hap ban shet khat ar khiew lyrnai, ki siang khatja pat ba ki pyndonkam dei kiba shna na ki skhen, ĩa kine ruh kumjuh donkam hi 12 tylli, ynda dep shet ki sa ĩa bam lang baroh.

Ka Lyngdoh kynthei pat ka dei kano kano ka kynthei na ka iing u Lyngdoh, kum ka para ne pyrsa ba lah ban don ne shim bynta ha ki katto katne ki lehniām. Katkum ka jingthoh u Rangbah R. Tokin Rymbai ha ka kot “Pynĭeng la ka Rasong” ka paw ba don ka Lyngdoh na kajuh ka iing u Lyngdoh lehniām. Katkum ka jingthoh jong u Rangbah

Donbok. T. Laloo ha ka kot "Ka Nguh Lei Shyllong bad ka Lehniam İewduh" ka paw ba don ka Lyngdoh kynthei ba ki tip kum ka Lyngdoh Sad. Katkum ka jingthoh jong u Rangbah Shining Star Laloo ha ka kot "Ka Behdein Khlam" ka paw ba don ka Lyngdoh Kynthei.

Haba ki leit knia ki hap ap ki dak ki shin na ka syiar ba kha pylleng, la kan kha kloï ne slem. İa kane ka syiar la shu kem na surok, hadien ba ka la dep kha pylleng ki sa wad ia ki trai ban siew pisa, ia ka pisa pat dei ban siew u Doloi. İa kane ka syiar ki sa pynleit ha ka jingknia bad bam doh hadien.

Ki mih leit knia na iing u Lyngdoh sha lum blai lyngdoh, dei hangne ba ki pyndonkam da kito ki syiar ba ki pyniapuh, ki knia khat ar tylli ki syiar. Ki sdang knia shwa da u syiar Raid, dei une u syiar uba kham donkam ha ka pynleit niam, hap pyndiang snam da ka Lyngdoh Kynthei ha ka lamet, bad sa peit ki dak ki shin ynda la dep ot lut baroh. Ki nongpynleit niam ki hap ban swar shwa ban ot, da kaba iapan ki dak ki shin kum lada bakla ka shnong ka thaw un wan u phria ne eriong bad kumta ter ter. Kumta lada ka dak ka pynpaw ia ka ba sniew ki hap ban pyntip sha ka Raid ia kiei ki dak kiba mih. Kumta ki hap ban iakynduh lang ban ia puson la ki sngewdei ne em ban ia nguh ia dem biang.

Kane ka rukom knia ka don lai bynta, 1. Knia na bynta ka Raid. 2. Knia na bynta u Doloi bad Pator. 3. Knia na bynta ki Waheh Wasan baroh.

Tang ia u syiar jong ka Raid ki hap ban bam doh noh ha lum, katba ia baroh ki syiar pynleit jingknia pat ki sa leit shet ki Dan sha iing blai lyngdoh ban ia bam doh lang baroh.

Shwa ban leit phai noh sha iing blai lyngdoh, u Lyngdoh u shim u khaw bad sla sning, u hap ber lynter lynti tad haduh ynda poi tiap ha iing blai lyngdoh. Dei hangne ba ki sa knia ia kata ka syiar kha pylleng ha iing, kaba ki khot ka "Syiar Blai İung", ki hap ban bam ruh tang hapoh iing, kim lah ban pynmih tang ha dhari ne ohvllaw ruh.

Ha kane ka sngi Kñia Lyngdoh, baroh ki nongshong shnong kim lah ban leit trei, la pynlong ka khang shnong namar la kheifñ kyntang bha ña kane ka sngi, bad ña kane ka pakhang shnong la tip kum ka "Sngi Sang Sngi".

Ha ka step Hat, u Lyngdoh bad ki Wasan dang step phyrngap ki mih na ñing blai lyngdoh ban leit bet symbai ha kawei ka hali niam kaba ki khot "Ka Bet Sang". Hadien kane ki paidbah ki sa lah ban leit bet symbai sha ki lyngkha jong ki. Namar kata ka jingthmu jong kane ka Kñia Lyngdoh ka mut ka Kñia Bet Symbai kba. Ka dei ruh ka jingknia ba ar jong ka snem ha Elaka Nartiang.

Jingbatai

1. Thymbleifñ – ñew Umni.
2. Chutia – u nonglum ña ka khrong ka dan kaba dei jong ka Raid ne shnong.
3. Musiang – ñew Rynghap.
4. 'Ingmet – Sying bah.
5. 'Yiad Sympho – Ka 'yiad um ba jiar na ka ja jyndem.
6. Lyrnai – khiew Ranei.
7. Pyngkat – ñew Pamtiab.
8. Kara – Luta rnong rit ryndang.
9. Pyndiang – Pdiang.
10. Syiar Blai ñung – Syiar Blei ñing.
11. Dhari – Baranda.
12. Bet Sang – Ka nguh ka dem ban lait na ka jingsniew ki symbai ña kaba u blei u la ai bynta ha ki briew ban bam, bad ban koit ban khlaifñ.
13. Pator – Ki long kum ki Myntri.

Ka Kñia Kupli

Ña kane ka knia la pynleit niam da ki sniang ar tylli, uwei u sniang shynrang bad kawei ka sniang kynthai ba hap ban thied da u Doloi. Uwei pat u syiar shynrang hap ban thied da ki Dan. Haba pynlong ña kane ka Kñia Kupli, ki ju

khrong na iëw, tang na ki nongshong iëw ba dei ki Nartiang. Ha kane ka jingkñia la pynñaid ne pynleit niam da u Sangot.

Kane ka jingkñia ki ju pynlong ha ka step Musiang. Baroh ki tiar kñia ki pynpoi ha iing u Doloi, bad ki sa ia mih lang baroh ban leit sha jaka kñia hajan ka Bir Jympa Masi, kaba ki khot “Ka Mootkoh”. Ia kane ka kñia Kupli ki ju leh hadien ka kñia lyngdoh, ha u bnai Jylliew. Ka dei ka jingkñia ba lai jong ka snem ha Elaka Nartiang.

Ka kñia Kupli ka dei tang na bynta ka Wah Kupli bad U Yale ban pynkut ia ka por rep. Ia U Yale ki ngeit ba u dei u kurim ne skhaw jong ka Kupli.

Jingbatai

1. Musiang – iëw Rynghap
2. Kurim ne skhaw – U nga

Ka Kñia Umtisong

Ia kane ka jingkñia la kñia pynleit niam da u Sangot, la pynleit niam da ar tylli ki sniang kynthai ba hap ai u Doloi. Ar tylli ki syiar shynrang na ki Dan. Dei ban khrong na iëw kiba dei tang ki nong Nartiang. Ki ju pynlong ia kane ka jingkñia ha ka step Musiang. Baroh ki tiar ki dei ban mih na iing u Doloi. Ki leit kñia harud ka thwei Umtisong. Ia kane ka kñia ki ju leh hadien ka kñia Kupli, ha u juh hi u bnai Jylliew, kaba mut ba kane ka dei ka jingkñia ka ba saw jong u snem ha Elaka Nartiang.

Kane ka jingkñia ka long beik thik tang na bynta ka Thwei Umtisong bad Umyngai”, kaba mut ka la dei ka por ban sdang noh ia ka wer. Ka Umyngai ka dei shipara bad ka Umtisong, tangba ka kham long shrah. La ong ba ka Umtisong ka dei ka kynja blei ba mane ki Swer ba sah ha Nartiang.

Jingbatai

1. Wer – phut ñiut lane sara

Ka Kñia Pyrthat

La pynlong ïa kane ka Kñia Pyrthat ha u bnai Jylliew. Ki ju pynlong ïa ka ha Mynkoi Syiem, harud ka wah Myntang. Tangba ki jaka kñia ki ju ïapher man la u snem, don ba ki ju pynlong ha Wari, hajan ka Jainteswari(Ma Durga) Temple. Hangne ki ju pynleit niam da uwei u sniang shynrang bad uwei u syiar shynrang.

Ki ju mih leit kñia ha ka por mynstep kumba 5 baje eiei. Mar ïa poi ha ka jaka kñia ha Mynkoi Syiem, ki pynkhuid shwa phar ïa ka jaka ban pyndonkam kñia. Nangta ki shna bad kynton ka mustiar, ki shna sa ki tyngkong. ïa kane ka tyngkong la shna da u diengsning, 4 tylli ki rishot bad ka jingkieng ba 7 kyrdan ne 7 tylli ki mawjingkieng.

Halor jong kane ka tyngkong ki tap sa ki sla sning, ki ber sa ka khyndew malu mala, nangta ki siang sa kawei ka lakait don kliar, ki buh sa u khaw, u tympew san sla u ba ryntih bha shriak khlem pat ot bad san kyntien u wai phiah.

Ki pynieng sa khyndai tylli ki sla tympew ha ka kynja bul, nangta ki buh sa lai tylli u wai khud hakhmat ka lakait, ki buh sa u tymba, bad sa san tylli ki skaw, bad ïa ka um la tong na wah Myntang.

Ha ka por ba ki kñia ki sdang shwa da u khaw. Lai sien ki phren, ki ot sa ka syiar ïong na ryndang bad sa pjiar ïa ka snam ha ka lynghoh kti ban synreit ha ki skaw, khamtam eh ha u dieng sning ba pynieng ha pyrdi jong u tymba bad ka bul, ki phut sa ki thapner bad ki sner na tdong, ki buh lang hakhmat ka dieng sning, ki da phut de khyndiat ki shñiuh bad tah ha u dieng sning bad ki skaw.

Ki ot sa u sniang bad synreit ïa ka snam jong u kumjuh, tangba kim shim pyndonkam ïa u shñiuh, nangta ki bret khaw bad ong kumne:- "Shim kato ka rneng ba phi wan hakhmat u blei u brieve".

Ki sei sa ki snier syiar bad swar ïa ka dak ka shin, ba paw ha ka dur u blei u brieve. U blei u ieng sha ka liang

kadiang bad u briew pat sha ka liang kamon. Ka sngi kaba don haneng jong u blei u briew ka long kaba donkam bha ha kane ka lehniam. Ka dak sniew ka ju paw ha ka rukom khum ne jot, ha ka dur u blei, u briew ne ka sngi, kumta ki hap wad ia ki daw bad sdang ka luh ka khan.

Tang lada don ka daw na ka liang u blei, te ki hap pynpaw sha ka liang u paidbah ban ioh pyrkhat sani, ia kaei kaba ki dei ban leh. Ia u sniang pat ki peit dak ha u dohnud, kum haba don laiñ, ne ia thaiñ ne don dak tar. Hynrei lada bha pat u laiñ u beit.

Ki sa suit sa ka um na u tymba ia ki tiar kiba don halor ka tyngkong, ia kane ka um ki kheiñ ba ka dei ka um ksiar um rupa. Nangta ki suit sa ka um na ki skaw de, ki pynkut biang da u tymba. Hadien ba ki ladep kñia baroh, ki rah noh ia u sniang bad u syiar sha jaka thang ban ioh shet. Nangta sa shi wat ki leit kñia biang kaba ki khot "Siangnud".

Ki Siangnud da ki dohjem, dohnud, tor, sngab sniang, ki khot nam ha ka kyrteng jong "U Pyrthat bad ka Larióng" hálor kata ka tyngkong, ki da buh shi shyit shi jait hajrong ka lakait bad ia kaba tam ki sa rah ban iabam ki paidbah.

Ha kane ka kñia Pyrthat ki ngeit ba lada ainguh aidem ban pynsuk mynsiem ia u, kin ioh ka jingiada na ka jingshah pom pyrthat, na ka eríong erngit, u slap u phria na ka shah puh shah dait ha ki khñiang ba don bih namar ba dei tang u pyrthat uba lah ban pom pyniáp ia u bseiñ heh, ki ktíar bad kiwei de. Kumta ki kheiñ kyntang ia u, kane ka dei ka jingkñia ba san jong ka snem ha Elaka Nartiang.

Jingbatai

1. Mustiar – Ka lynti ba la kynton kum u stiar
2. Tyngkong – Ka Rynsan
3. Tymba – U luta Rnong
4. Phren – Ki khot bad bret khaw artad
5. Pyrdi – hapdeng
6. Thapner – Sner na thapniang kadiang
7. Larióng – Ka Eríong.

Ka Kñia Pyrdong Chnong

Kane ka kñia ka ïasyriem thik kum ka kñia Lyngdoh, tangba don hi ka jingïapher khyndiat khynsoit ha ka rukom pyndonkam ïa ki tiar ki tar ha ka pynleit niam ne kñia. Kane ka dei ka jingkñia ba hynriew jong ka snem ha Elaka Nartiang.

Ha kane ka kñia Pyrdong Chnong ki pyndonkam kñia da ar tylli ki sniang shynrang kiba heh, bad uwei u syiar, dei ban kñia ha ka sngi thymbleiñ ne nongpluh. Ki sdang than blai ha ka miet musiang nangta sa ha ka miet pyngkat. Ki ju mih leit kñia ha ka por san baje kynjat shai, ka jaka ba ki kñia pat ki khot ka “Kseh Thad” harud ka hali niam bam u Sangot Dkhar.

Ka rukom kñia ka long kumne, mar ïapoi ha lum, ki Wasan ki tih ia ka thliew barit ban buh ïa ki dohthli ba kin kem napoh hali. ïa u sniang ym lah ban ot hynrei dei ban shu shoh pynïap shwa da u dieng ngan ba la sthah kyrpang bad uba dang thymmai. ïa u syiar pat lah ban shu ot beit, ïa kane ka kñia la pynïaid da u Lyngdoh. Dei ban buh ha ki sla kñia ba dei ka sla lamet ïa kine ki tiar kum shi kham ka ja pyrnah yong Raid, shi lyngkhot ka dohkha ba shet kata da ka kha watli ne kha ski, shi lyngkhot u ‘ingbah, shi sla u tympew bad shikyntien u wai phiah, ha man la kawei pa kawei ka sla kñia. Baroh ki sla kñia ki don khad san tylli, ïa kine baroh dei ban buh ha ka rynsan. Dei ruh ban buh khyndai sla u tympew bad artylli ki kwai tylli ba la dep khrud pynkhuid.

ïa ka ja pyrnah dei ban shet da ka Lyngdoh kaba dei na ka ïing jong u Lyngdoh bad ka dei ban shet tang ha ki khiew ranei. Ha kane ka kñia pyrdong chnong dei ban don baroh 7 tylli ki khiew ranei ki ban pyndonkam kumne harum:- ar tylli ki khiew sum, uwei na bynta u Lyngdoh bad uwei pat na bynta ka Lyngdoh, uwei bad shet ja pyrnah,

uweï ban buh Yiad sympho, uweï ban buh kiad jyndem, uweï ban thang dhup bad uweï ban buh tiar niam.

İa ka doh ba la İasam dei ban leit rah ban İoh bam lang ki paidbah sha Madan Phlong, namar ym bit ban leit rah İa kata ka doh shapoh phud ba jaka jong ka shnong.

İa ki sniang pat kiba dei ban pynleit niam ne jingkİia, ha kane ka kİia pyrdong chnong dei ban ai da kino kino ki kur kiba lah ban sei niam bad ba la pynskhem da ka dorbar niam. Kane ka kur kaba ai sniang ka İoh İa ka khyndew bai sei niam, ka dei ruh ban ai lang İa u khaw bam paidbah, shi klong ka kiad pynkhuid jaka kİia, shi klong bai kem sniang bad shi klong ka bai thaiİ khara thep sniang. Kane baroh kadei ka juh ka rukom ha ka kİia khlam, pyrthat, hynrei İa u khaw ba khrong na ki paidbah dei ban shet ja ban İa bam ki Doloi, Pator, Lyngdoh bad ki Wasan.

Jingbatai

1. Hali bam niam u Sangot Dkhar – Ka mut ka hali ba ai da ka shnong İa u Sangot kum ka dak ka jingsngew burom İa u, ba un İoh ban bam na bynta ka jingtrei kam niam jong u bad ban pyndap pynkdang İa ki khun ki kti.
2. Ja pyrnah – Ja shawlia
3. Yong Raid – Jong ka Raid
4. Shi Klong – Shi Bilor
5. Khara – Ka Ruh

Ka Kİia Khlam

Ka than blai ka dei ban sdang ka miet Musiang, kata hadien ka miet Pyngkat. Ka por ban mih leit kİia kadei ha ka por san baje kynjat shai, na İing jong u Lyngdoh. Ki ju pynlong İa ka jingkİia ha lum Balong, kaba jngai kumba ar furlong ei ei shiliang sepngi napoh shnong.

Ka rukom kİia – Dei ban kynton hajrong da ka khyndew bad da ki maw, ka jaka tei kynton rit. Ha kane ka

kynton heh, ha ka por kñia dei ban buh 31 tylli ki sla lamet, 31 tylli u sla tym pew, 31 kyntien u wai phiah, 31 tylli ki kwai khrud tylli, 31 tylli ki kbor pyllun rit, 31 tylli ladoop, 31 khem ka ja pyrnah, 31 lyngkhot ki dohkha watli shet, 31 tylli u syingbah ba la shet, 31 tylli ka ladaw ryngkat bad u khoi ba la sdieh ba dei ban bret ha kitei ki sla kñia. Hangne hajuh dei ban buh sa u kwai wata lai tylli bad u pathi khyndai sla, ryngkat bad u diengsning, 9 tylli ki skaw bad uwei u kara.

Ha kane ka jinglehniam dei ban mih kñia na üing ka Sohsla Swer, baroh ka ja pyrnah bad kitei ki tiar haneng dei ba shet da ka Sohsla, ym dei shuh da ka Lyngdoh, wat lada u Lyngdoh u dei u nongkñia. Ki ju pynlong ia kane ka jingkñia ha ka sngi Thymbleiñ. Ha ka kynton barit pat dei ban kñia tang ka Siangnud.

Nalor kitei ki jingshet baroh, don sa 4 tylli ki kpu kyrpang ba dei na bynta ka Sohsla, ka Raid, U Doloi bad ia u Lyngdoh. Lada don dak ei ei bapher ha kitei ki kpu hadien ba la shet, khamtam ia u jong ka Raid, shisyndon u Doloi u dei ban pyntip ne pynbna sha ki paidbah ka Raid shaphang ka jingjia baroh.

Ha kane ka kñia khlam ki ju pynlait niam da ar tylli ki sniang shynrang ba heh bad uwei u syiar. Ia ki sniang kim ju pyniap hynrei ki shu shoh da u dieng ba la sthah kyrpang, katba ia ka syiar pat dei ban shu ot. Ia ka snam jong ka syiar dei ban synreit sha ka liang sepngi bad mihngi.

Ynda la dep ot ia ka doh, ki iasam lang hangta ha jaka kñia ia baroh ki paidbah bad ia ka basah pat ki dei ban bam pynlut ha u lum ba ki khot Madan Phlong. Ia ka sngab bad tyngam jong ki sniang pat ki dei ban buh hajrong u dieng sning ba pynieng ha jaka kñia.

Dei ban don khat ar tylli ki khiew ranei ban pyndonkam ha kane ka kñia khlam..... ar tylli ki khiew ranei

ban buh um sum ïa ka Lyngdoh bad Sohsla, uwei ban shet ja
pyrnah, uwei ban buh Yiad sympho, uwei ban buh jyndem,
uwei ban sdien khoi, uwei ban tap, uwei ban shet kba, uwei
ban buh mluh, uwei ban buh shynrai, uwei ban buh
sohmynken bad uwei pat ban buh tiar niam.

Shaphang ki tiar than blai, ki tympeu, ki kwai, ki
klong soh, ki long hi kumba long ha ka por kñia pyrdong
chnong, kñia lyngdoh, ba kumta ter ter. Ha ka por than blai
baroh ki Wasan ki dei ban shong bad pyndep niam halor ka
shylliah, ym bit ban shong halor ka khyndew lane lyngknot.

Kane ka jingkñia ka mut eh ban lait na ka jingpang
khlam, kaba dei kawei na ki jingpang ba shyrkhei tam, ïa
kane ka jingkñia ki ju pynlong ha u bnai Risaw, bad kane
kadei ka jingkñia tynrai ba hynñiew bad ba khatduh jong ka
snem ha Elaka Nartiang.

La ong ba la pynleit niam ha ka Larah Shillong, Syntu
Shillong, ka Lapang Shillong, U Ram Shillong, U Rah
Shillong. Ka long kaba phylla balei ki ai niam tang ha kine
ki Shillong. Lehse ka lah ban long ba ki longshwa ki manshwa
ki jong ki, ki ngeit lem ha u'Lei Shillong., ka lah ruh ban
long ba kitei ki kyrteng ki dei na ka ïing u Lei Shillong hi.
Haba kylli pyrthew ïa ki, ki jubab beit ba la hikai da ki
longshwa manshwa te kumta ki shu bud beit ïa kita ki
jinghikai kiba mynshwa, kiba hikai ban ngeit ba ki dei ki
kyrteng jong ki blai, nalar kata kim lah shuh ban pashat
jingshai khyndiat ruh halor kane ka phang. Kumta ka sah
umdum.

Ka Sohsla Swer pat ka long hi kumba ka Lyngdoh
bad ki kamram jong ka ki long ban pynkhuid ïa ka ïing ka
sem bad jingdonkam jong ka ha ka kñia khlam, kaba long
kum ka trai jong kane ka kñia khlam ha kane ka por. Ym dei
ka Lyngdoh Dhar, hynrei dei ka Sohsla Swer kaba dei ban
pyndep ïa ki kam ha kaba ïadei bad ka lehniam Kñia Khlam.

Ha kanē ka lehniam borabor ki tiar ba pyndonkam ki dei ban long kum lai, san, hynñiew, bad kumta ter ter. Ka daw ka long ba katkum ka jingkheifñ bad jingngeit jong ki riew hyndai, ki la ju pynmliēñ ban buh kumta namar ba ym bit ban iā lyngkhuh haba ñiew wat lada ym shym la don ha ka jingthoh jingtar, pynban ki shu bud beit kumba la hikai da ki longshwa ki manshwa ki jong ki. Kumta keifñ ba sa pyndonkam 31(Laiphew wei) tylli ki tiar ha kane ka lehniam.

Jingbatai

1. Than blai – ki tiar ba dei ban pynbiang shwa ka jingkñia.
2. Ladaw – Ka Kait
3. Skaw – Klong Soh
4. 'Yiad Sympho – Ka 'yiad um ba jiar na ka ja jyndem.
5. Jyndem – Ja ba la pdem lang bad u thit.
6. Musiang – Yew Rynghep.
7. Pyngkat – Yew Pamtiah.
8. Thymbleifñ – Yew Umni.

Ki Moo Ryngkaw

La ong ba kine ki dei kita ki ryngkaw ki basa, kiba ap pahara iā ka shnong ka thaw, ne da ker iā ka shnong ka thaw. Hyndai mynba wan hiar thma kiwei pat ki Hima, kine ki maw ki ju pyrta shnong ban ai dak ba ki don ki nongshun kiba mut ban wan hiar thma. Kumta ki Nartiang ki pynkhreh la ki khlawait ban iāleh pyrshah iā ki nongshun. Ka jingdon jong kine ki maw ki long ka jingkyrkhu bah iā ka shnong baroh kawei. La ju pynleit niam iā ki ha ka kñia, dei da ka jinglah ban leit nguh leit dem ha kine ki ryngkew, ba kine ki Nartiang ki sa lait na shibun ki jingma. Bunsien ki nongshun ki ju hap ban leit phai kylla noh da ka jingdiaw naba kim lah ban iāleh pyrshah iā ki.

Kat haduh mynta mynne ruh kine ki Mooryngkaw, ki dang pyrta briew ne pyrta shnong lada wan nongshun. Uwei na kine ki Mooryngkaw u don hajan iing jong u Doloi harud ka surok bah, u ba kyrteng u Ryngkaw Shlem, ban

sakhi ia ka pyrthei ba don shisha ki ryngkew ki basa kiba da ba ker ia ka shnong Nartiang.

Ki ju kñia Ryngkew shi sien lai snem ne saw snem. Ki ju pynleit niam da u syiar shynrang ba saw. Don shibun ki Moo Ryngkaw. Mar uwei u Moo Ryngkaw mar uwei u syiar. Ki ju pynlong ia ka jingkñia mynstep shwa ka phra baje ne phra shiteng. Ki ju peit dak peit shin na u blei u briew bad ka sngi. Shwa ban peit bad sut ia ki sner ki da swar. Lada bha ka kñia ym don dak ei ei, hynrei shu buh lada ka sniew pat u blei u briew ki pyni dak da kaba khum. Ia une u syiar pat ki ju dei ban bam doh sha lum, ym ju bit ban wanrah sha iing.

KA SIB SYIÑ

Kane ka rukom Sib Syiñ ki leh tang ha ka por ioh khun, lada ioh khun ne kha khun ha iing, kata ka mut ha Jowai lane ha kano kano ka jaka shnong, lada kha mynmiet ki Sib syiñ noh mynstep. Shwa ban kha khyllung, ki bahaing jong ka Nongpun khun lane ka Nongarmet ki ju pynbiang lypa lane pynkhreh lypa ka Kha tyrkhong, u sying met, -u khiew ranei bad kiwei de. Lada jia bakha khyllung ha aspata, te ki ju Sib syiñ (Bam sying) pat ynda wanrah ia i khyllung sha iing.

Kani ka Bam sying mut ko ka watoh u bam doot ia u mynso. Hawa doot ia u mynso, wa ka nguh ka dem yong ki wa bam wadih waroh haite, lada toh i khonboo kynthai ne chynrang, ioh ki u pyn iow wa mi i khonboo lada man u chynrang, ioh u man u wa biang ka ñia ka yutang, ioh u, u man uwa shait uwa tram, kamwa da mih na ka Syiem Wabuh ka Syiem Wathoo. (Kane ka Bam sying kamut kaba doot ban lait na ka mynsaw mynsnam. Haba leh ia kane ka nguh ka dem bad ka duwai ka phirat jong kita ki nongwan bam sying hangta, lada dei kynthei ne shynrang kam pher ei ei, tangba ki dak ki shin ki dei ban long kumne. Lada dei u shynrang u

dei ban long uba biang ka nia ka jutang, ba un dup long uba shait uba khlain, kumba la seng la pun hapoh u trop ksiar trop rupa kat kum ka hok na ka Blei ka Synshar).

Lada toh da i kynthai leh iow man ko i watip ia u kchu ia ki siang, kawa tip ia ki ioong kawa tip la ka sern, kamtea iow ymhoi u em ka kynat, u lait na i mynso mynsnam hawa lai wa wan. (Lada dei pat da i kynthei ruh idei ban long iba tip ia ka kur ka jait, iba tip iaka iing iba tip ia ka sem, kumta ym dei ban don ka jing-ia-kynat ne jingiashrut khnang ban lait na ka mynsaw mynsnam hapoh lynti syngkien ne ha ka leit ka wan).

Shisien ong hi, kane ka Bam Sying ka mut hi kum ka doot mynso ban lait na ka mynsaw. Katba ym pat dkut-sohpet i khyllung kim ju bit ban leit sha iing iapbriew. Ynda la dkut sohpet pat ki khreh sa u Syiñ Shyrmit (Shynrai bym pat dung), u Sying Tro (Syng makhir), ki bahaing kynthei jong ka nongkha khun ki deng ha kti da kaba suh ia u sying bad u shynrai ha u ksai kumba deng'khadu. Kaba pyni ba katto te ka mynsaw ka la kut. Ki bahaing hasem ki la lah ban leit ban wan, ban la leitkai wankai sha iing ki paralok ki parajor baroh, ym don jingteh jingkhun shuh ia ki. Mar iadep bam sying pat de ki ju leit buh noh ia kane ka "ioongkhon" ne Skum sharud nong lane shapoh khlaw. Dei ban leit tang ar ngut, uwei u shynrang bad kawei ka kynthei. (Toh u lai ar ngut na kata ka ioong, uwi u shynrang wa kawu ka kynthai). Dei ban buh ia kata ka ioongkhun halor u dieng, khnang ba ki dkhiew ki kruiñ kin nym ioh kiew. Lada jia ba ioh kiew khñiang ha kata ka ioongkhon ka mut ne pyni dak ba ita i khyllung i lah ban iohpang prum ne satrew.

Ha kane ka ioongkhon ne Skum, dei ban buh bad u dpei pjah, u thiat bad u shynrai khyndiat ha uta u khiew ranei. Ym ju bit ban phai dien ynda haba leit buh ia kane ka Skum. Ynda poi ha ka jaka ba dei buh ki da duwai da phirat ba i khyllung yn dup shait dup khiahkrat, yn ioh ka met ka

phad kaba khlaifñ ban lait na ka pang ka swai ne ka prum ka satrew.

Ĭa kane ka Sib Syiñ lane Bam Sying la ju leh satang kiba dang long Niamtre, kata kamut kito ki bym pat long ñiam ne man skur. Dei ban pyndep ĩa kane ka rukom lehñiam katba dang mih ka sngi bad ĩa kane ka Sib Syiñ la ju leh haduh mynta mynne.

Ki tiar ba ki ju pynbiang lypa shwa ban kha khyllung, ki long kumne harum (Kaba ki ong ka Booh Pangrai).

1. Ka umphniang bam...ĩa kane ki khot ka Umphniang Pangrai
2. Ka Sabon Pangrai.
3. Ĭulum, Ĭukdung wa ki Ĭusiang. (Ki jaiñphong, jaiñsop bad jaiñsiang.
4. U kse langlot. (U ksailum)
5. U Syiñ...Da u Sying met. (Syng bah)
6. Ka Dakha. ..Da ka dakha Dapatli (Khapiāh).
7. U Klong Um (Kchu Larnai khian...iow booh ĩoongkhon (U khiew um/u khiew ranei rit ban ĩoh buh ĩa ka jhep.)
8. U Kchu Larnai heh. ĩow tu umsum. (U Khiew ranei heh ban ĩoh tiew umsum.
9. U Chylliah chlain..uwa pynemkam hei por wakha ĩei khonboo. (U shylliah ronglieh u ban pyndonkam ha ka por ba kha khyllung).
10. Ka Sapied.. ka wow pynemkam hei ah sapet. (Ka Salid siej ban pyndonkam haba ot sohpet).

Haba ot sohpet patde kim ju bit ban pyndonkam da ki kynja nar, namar ba ĩoh kiew ka "Ronchondi" (Ramshandi).

İa u sohpet barabor la ju ot da ki kynthei. Ym bit da lei lei ruh ban ot sohpet u kpa ĩa i khyllung la jong, ki kheiñ ba ka dei ka sang ka ma.

Ki Tiar ba pyndonkam ha ka por ba Bamsying (Noh Mynsoo).

1. Ki Luta lai tylli.
2. Ki Klongsoh. Ymdei ban ĩa biang thik ha ka jingñiew, ki dei ban don tam khnang ban nym ĩa lyngkhuh. Kata ki dei ban don 5,7,9,11 bad kumta ter ter.
3. Ki pliang ruh kumjuh hi kim dei ban ĩa lyngkhuh, ki dei ban don 11,13,15 ter ter.
4. U Sying Met. (Syng bah)
5. Ka Dakha Dapatli. (Kha tyrkhong/khapiah).
6. I pyrnah I pyrjin. (Yiad Jyndem)

Ki shynrang ki ju thang kha tyrkhong bad ki kynthei pat ki ĩa ot sying. Hangne ruh kumjuh ĩa ka dohkha shwa ban thang dei ban ñiew ba kim dei ban iaryngkat ne lyngkhuh, hynrei dei ban tam.

Nangta shwa ban thang ruh ki dei ban (Pyniait) buh bhah ĩa ka nongkha.

Ki kynthei kiba ot sying pat de kim dei ban ot lut ĩa baroh u Syiñ Tawar (u sying bah) uba don lai khmat.

Ynda la dep pynbiang lut baroh ki jingdonkam kiba ĩadei bad kane ka Sibsyiñ. Ki sei nyngkong eh ĩa ki Luta. Uwei ki buh na ka bynta u kñi ka ĩing bad uwei pat na ka liang u Kpa ita i khyllung, sa uwei pat bad ki kynthei. Ki pliang ruh kumjuh ynda dep ki sa sam sa sha ki paralok. Ki sei sa ki Klong Blai (Klong Blei) na u shang. Ki buh ĩa ki ruh kumjuh bad da pynsah pat ar tylli ha u shang. Uwei na ka bynta ban buh ha ka liang jong ki kynthei bad uwei pat na ka liang jong u kpa.

Ynda la dep baroh, ki sa rah ia i khyllung ha “Rakud” (Ha iing shet ja harud dpei) bad dei ban thum da ki kmiekha ne kniakha, ki sa sdang ka lehnam.

Ki shim u sying shi lyngkhot, ka kha tyrkhong shi dkhot, ki khñiot pynpra khleh lang ia ki. Ynda dep nguh blei, ki sa bret ia kata ka dohkha ha khmat ka pliang. Ki shim sa u klong ba set sla, ki phut noh ia ka sla bad sa sdang sa ka nguh ka dem ia ka Blei ka Synshar. Ynda la dep ka nguh ka dem ki sa ia bam.

Ynda dep bam pat de, u Kñi u shim ia u Luta bad sait kti ha kata ka pliang ka jong u. Hynrei kat bym pat dep lut ki lok ki jor, u Kñi horkit hordang ym bit ban sait kti ne ieng nangta na jaka shong, tad haduh ynda la lum la pynlang lut ia ki tiar baroh. Nyngkong eh ki dei ban lum shwa ki tiar na ki kni, ki khur ia ki ba tam salit ki lum ia ki shi jaka bad sa leit bret lang baroh.

Ki Tiar ba pyndonkam haba leit buh Skum (Booh loongkhon). 1. Ka Wait. 2. U Khaw. 3. U Syiñ Troo Shinat. (Syng Makhir). 4. U Dpei. 5. U Thiat. 6. U Shynrai. 7. U Khiew um (Khiew ranei rit babuh Pangrai ne ba la pynkhreh ha shwa ban kha khun da ka nongkha.)

U Kñi shynrang u shim ia ka wait, u khaw shikham bad u sying makhir shinat. Ka kynthei pat ka shim dpei pjah bad theh ha ka iing skum (jhep) ba la don lypa ha u khiew ranei rit. Shim sa u Thiāt bad theh lang hajuh.

Nangta pat sa u shynrai ruh kumjuh. Dei ka kynthei ka ban rah ia lingskum (loongkhon, ka Jhep).

KA NOHKHAT

Ka Nohkhat man kam wa khawai booh pyrtuit khonboo, tingwa toh ka niam yong ki wa dang man chnong. Ka Nohkhat ka, long hi kum ka khawai jer kyrteng khyllung.

Tangba ia kane ka rukom dang bat sa tang da kito ki bym pat kylla kristan, kata ki ba dang bat ia ka ñiam tynrai la jong. Ki pynleit ñiam da ka 'Yiad Um, ka Jyndem ba la pdem da u khaw, kaba ia syriem thik kum ka "Jhoh" ba pyndonkam da ki Bhoi. Ia kane ka Nohkhat la ju leh ha Elaka Mynso.

Haba khot bam Nohkhat, ki ju iasang pathi song kwai ia ki Kmiekha baroh arliang, kamut ba ki iawer wan bam ia kiba na iing u Kparad bad na iing u Kpa jong i khyllung. (Man na ka liang u Papun wa na ka liang u Pa ki khon).

Ha Elaka Mynso ki khot ne tip ia ka kum ka Nohkhat, katba sha kiwei pat ki jaka ne Elaka don ruh kiba khot kyrteng ia kane ka rukom lehniam kum ka "Chat Lane". Kine ki rukom lehniam ki iapher khyndiat khyensoit kawei na kawei pat. Ngan iathuh khyndiat shaphang kane ka Nohkhat.

Shwa ban sdang ia kane ka Nohkhat, ki ba ha iing ba hasem jong u khyllung lane ka kmie jong u, haba ka leit khot ia ki kmiekha bad kniakha ka hap ban iasang kwai ia ki, bad kata kadei ka rukom iawer wan bam. Kane ka rukom iawer da kaba song kwai ka ia syriem bha bad ka rukom iawer khot bam khawai ki Khar Nepali, kiba leh kumjuh kum ki Mynso da ka ba iasang kwai, tangba ki iasang ia ki paralok parajor.

Ha kata ka sngi ba khraw, shwa ban sdang ia ka kam, ki pynsum ia u ne ka khyllung habar ha ka dabor heh, nangta pat sum kti sum kjat sa ki bahaing hasem. Ia kane ki ju leh ha ka por janmiet shwa ban sdang ka leh niam.

Ia ka Nguh Blei Nohkhat la ju pyniaid da u Kni jong ka ne u khyllung, kum u Para ne Hynmen ka kmie lane da u Kni tymmen. (Man kam u paiu ne sanpun ka bei u khonboo ne da u Mawoh)

Nyngkong nyngshap eh, da ka pylleng bad u khaw ha ka lakait, u ta u kni u kren u khana shwa ha phalor, u bret de ia u khaw phui phui shiwat arwat bad ynda dep kren dep khana, u sa mih leit bret noh ia kita ki tiar ba pynleit niam.

Mar iadep wan bret kita ki tiar pynleit niam ha ka Nguh Blei, ki siang sa u shylliah ha phyllaw bad baroh ki sa ia shong kyllaiñ myngngor halor uta u shylliah, ki sa sdang sa ka kren ka khana.

Ynda la dep kren khana pat de, kita ki kñi ki San, ki Karbar ki sa sam sa ki pliang thik kumba Sib Syiñ (Bam Sying), ki da buh ka dohkha tyrkhong, u sying bad ka mluh bad sa sdang ban kren duwai biang ha ka rukom phawar.

Hadien kata ki sam sa u klong u skaw uba set sla bad uba khlem set sla. Sdang biang ka duwai phawar da u kñi tymmen bad ki ia dih artad ia kata ka kiad jyndem na u klong. Bud sa ki ba-ha iing ba-ha sem wat ki kmiekha hi ruh ki dei ban dih lem khyndiat.

Ia ki kmiekha ki ai da ki klong rit ba set sla, katba ia kiwei pat ki sam da kiba khlem set sla. Ynda la dep ia mad ia kata ka 'Yiad Um, ki sa sdang pat sa ka ban ia bam ja. Hangta ki Karbar ki lum ki lang ia baroh ki pliang bam sying. Katkum ka rukom ba la buh ne seng da u longshwa manshwa dei ban da iehnoh shi shyit ar shyit ka dohkha bad u sying ha ka pliang. Ynda la dep lum lut baroh ki pliang ki Karbar (Nong-iarap kam) ki ai sa ka um sait kti ia baroh.

Haba bam ja pat de, ki lah ban jied kat kaba ki sngew mon ne sngew kwah ban bam. Ki ju shet Saw jait ka ja ne saw rukom. Kata ka Jatoh, Jadoh, Jashriew bad Jalieh. Don kiba kwah mad baroh saw jait don pat kiba bam tang shi jait ar jait.

Ynda la dep ia bamja lut baroh, ki iasong sa u kwai ban nym jew shyntur. Pynbud sa ka iasong kwai tylli (U kwai tylli bad u tympew sla heh khlem ot) ia ki Kmiekha, Kñiakha, ki Kñi ki Kur. Katba ki paralok parajor pat de ki lah ban dang ia dih sngewbha biang ia kata ka Jyndem katba ki mon ryngkat bad kita ki kñi, katba kim pat sngew ia thngan ja ne ym pat sngew kwah bam ja.

Ki da siat suloi de shajrong kum ka dak jong ka jingleh-
kmen sngewbha. Baroh kine nga la thoh katkum ka jing-ïohi
ka jong nga haba nga leit bam Nohkhat sha ïing ki jait Lamar,
ki khun ki ksiew jong i Mawoh Syngkha Lamin.

Kine harum ki long ki kyntien ba pyndonkam haba Nguh
Blei Nohkhat. (Yn ai tang khyndiat kum ka nuksa jong kata ka
Jinglehniam).

KA NGUH BLAI NOHKHAT

Phui kamwa khan, Kamwa pan, low oo pura.

Kamwa phah ki Beikha

(KNI) Kamwa phah ki Beiman.

Kamwa phah ki Lok

Kamwa phah ki Joor.

Wa ki Beikha Rim

Wa ki Beikha Thymme.

Wa hangnu oo khan

Wa hangnu oo pan.

Myntu da pynlai

Myntu da pynlut.

Chapoh Khyrniam

Chapoh Nangriam.

Chirta oo suk oo chong

Chitra oo suk oo thiah.

Wa oo sum kyllum

Wa oo sum kyn-ngeit.

Wa phah ki Blai

Wa phah ki Syiem.
Oowa wa da ap siar
Oowa wa da ap pdiang.
Hapoh Symphiah
Hapoh Shalynñiang.
Kamwa kren u Kñi
Kamwa kren u Pasan.
Katwa sngiawbang
Katwa sngiawthiang (Phui shisien ar sien).
Kamni u khan
Kamni oo pan.
Myntu da pynlai
Myntu da pyllut.
Wa ha khmat u Lane
Wa ha khmat u Latlur.
Wa ha khmat ka Lamet
Wa ha khmat ka Ladaw.
Wa ha khmat ka pylleñ
Wa ha khmat ka pyrthu.
Katwa sngiawbang
Katwa sngiawthiang. (phui....)
(Shwa ban Bam Sying bad Dohkha)
To katte se mo khoot ki Beikha Rim Beikha
Thymme.
Yoh i ña sait kjat sait kti.

Waroh wa chat ki Beikha Rim Beikha Thymme.
Kamwa booh ki Ma ki Woh.
To Kattu da dep ki Beikha Rim Beikha Thymme
oo sait kjat sait kti
ĭoh pynmih pliang pynmih skoo.
Tea ĭoh oo suit blai suit syiem.
Wa ki Beikha Rim Beikha Thymme
bad ki lok ki joor.

KI KARBAR....(ki sei ki pliang ba don sying, kha tyrkhong,
ka mluh bad sam ĭa baroh ki ba wan hangta.)

Kñi.... ĭow moo lok moo joor, Beikha Rim Beikha
Thymme, i wa khroo i duh i duk, ĭoh re da ka doh da ka
khlaiñ, oo ĭa bam phi kat i khon wa ĭoh ki kynthai ki khynnah
oo ee ĭa i.

Beikha Rim Beikha Thymme... To Kñi i leh kat iwa
khreh ki kynthai ki khynnah, i leh oo ĭabam bad ki lok ki
joor.

Kñi.... To Beikha Rim Beikha Thymme, da toh i por
pyntoh i niam i rukom.

Beikha Rim Beikha Thymme....To Kñi kamwa da
phah kamwa da ong phi oo ĭa ieh (pynsah) chi wait chi pliang,
wym hoi oo dam kamwa pynjuh ki Ma ki Woh. Ki San Teiñ
ki Chiphaw Teiñ,.

Kñi.... To Beikha Rim Beikha Thymme kattu da dep
phi, ĭoh i ĭarah pliang. Chim Karbar rah ki pliang.

(Sdang sa ka ba kin ĭa sam Jalieh)

Ki Karbar.... Ap moo Kñi moo Kpa, Beikha Rim
Beikha Thymme moo lok moo joor, ĭoh oo pynmih pliang
ĭoh oo bam jalieh, ĭoh oo ee ka Um sait kti ĭa ki Beikha Rim
Beikha Thymme, wa ĭa ki lok ki joor.

Kñi.... To Beikha Rim Beikha Thymme, ki lok ki joor da ioh um da ioh wah, ioh ia bamja i kattu.

(Hadien ba la dep bam ja pat de).

Kñi Rangbah (Ma Woh)..... To Beikha Rim Beikha Thymme, kattu da ia kdang ja kdang jhur phi, man lam pu kdang re, sngiawbha ia pan ham ia sarom ham ia mynraiñ. I ja hi wot oo wa ia pynkdang i se.

Beikha Rim Beikha Thymme.... To Kñi i da kdang i se. (Ki sa ai um sait kti bad um dih).

Kñi..... To Beikha Rim Beikha Thymme, lok ki joor, shongsar moo, ioh oo iabam kwai bam pathi. Ki wa mih lait mih bar, ioh iabam pathi sar ne.

Ki Karbar..... To Kñi to Kpa, Beikha Rim Beikha Thymme, ki lok ki joor, kattu ioh oo pynmih u pathi kyntien. Kam ki wa mynjoh sngiawbha iapan, ham ia sarom ham ia mynraiñ.

Kñi... Oh da ia ioh ki waroh.

Beikha Rim Beikha Thymme..... Da ioh i waroh u pathi kyntien. Kñi..... Kattu ioh oo ee oo pathi tylli ia ki Beikha Rim Beikha Thymme, ia ki lok ki joor. Wym ye oo joh oo jam, ioh chiwait chi pliang, kamwa da pynjuh ki Waheh ki Warim. Katwa da ioh oo ni oo pathi u kwai waroh, ioh i oo lai chaphrang kat cha wa poi luti oo, Chiwait chawah chiwait chanein, ioh oo chim nam chim mane, uni u pyrsa u ksoo, ioh u chait oo tram. To phi ki lok ki joor ya embhah em nusib ioh oo khroo ka kamai hadien habud, kat ha ki sngi ki yong oo, ioh oo nang oo booh stiar booh ingkar,. Hawa lai cha wah chanein, cha ka Um para ka dieñ para, wym hoi khang lad khang luti ioh oo chait ioh oo nang.

Beikha Rim Beikha Thymme.... To Kñi i leh i ye ioh oo ong, oo ia chim nam ia chim mane, chiroop chilang ioh oo kmai ioh oo beh. Ioh oo kmai ka kjat ioh oo kmai ka kti

chiroop wa ki Beikha Rim Beikha Thymme, wa u Kñi wa u Kpa, ïoh oo dar kamdar ka jri kamdar ka kya, ïoh oo man khaïi ïoh oo man khaba, hawa lai chawah chaneïñ.

Ki Lok ki Joor..... Te nga ïoh pynbun kyntien re Beikha Rim Beikha Thymme. Te nga leh pynbud shisien arsien kam oo lok kam oo joor, na ka dien na ka rwit yongphi, oo ïa chim nam chim mane, ïoh oo chait oo nang ooni oo pyrsa oo ksoo yongphi. Oo ya embhah lang i ki lok ki joor, ki man ki wa khoot u Kñi u Kpa, Beikha Rim Beikha Thymme. Chiroop chiliang wa a Kñi wa ki Beikha Rim Beikha Thymme bad ki lok ki joor waroh.

KI JING BATAI

Por pyntoh i niam i rukom..... Ka la dei ka por ban sdang noh ka lehnam leh rukom.

Chiwait chi pliang..... hap ïeh pynsah shishyit ar shyit i dohkha bad u sying ha ka pliang.

San teïñ Chiphaw teïñ..... Longshwa Manshwa.

Ki Karbar..... Ki Nong iarap kam.

U chait oo Tram..... Un shait un khlaïñ.

Booh Stiar Booh ïngkar.... Ban nang ban kynshew kyndiap.

Um para Dieñ para..... sha shnong Nongwei.

Ïoh oo Kmai ïoh oo heh..... Ba un san ba un heh.

Kamdar ka jri kamdar ka kya.... Ban bha ka kamai ka kajih.

Ka dien ka rwit..... Ba pynbud ne pynrap lang ïa ka jingong ne jingkren kiwei pat.

KA CHAT LANE

Hawa ong i ka Chat Lane em ka daw kawa naduh i shwa. Haba ong Chat Lane ka mut ba don ki daw kiba naduh ki por hyndai hynthai. La ngeit ba kane ka Chat Lane ka don ka jingiadei ba tynrai bad kawei ka briew kaba kyrteng ka Lisan, bad lyngba jong kane ka Lisan sa mih kane ka Chat Lane.

Ka Lisan kadei ka samla briew ba tipsngi bad ka wan na ka iing badon bakot, ba kynjai ba kynthem, ka iing ba don burom ba don surom. Ha kawei ka sngi ka Lisan ka leit sum sha wah, leit jia ryngkhat ba hangta haneng ruh don shynrang uba sum. Une u samla u kyrteng u Shyllong, ym shym la tip ba don kynthei briew kaba sum kham sharum jong u, kumjuh ruh kumba ka Lisan kam shym la tip ba don shynrang ba sum hangta haneng.

Naduh kata kapor ba ka Lisan ka wan sum na wah, ka la sdang ban leh tlot, ud kjut doh kjut phad lane ka sdang ban leh ñiun ka met ka phad bad leh thlia ruh har rukom. Ka kwah sa ka bam soh bam pai bam thlia met kaba pynpaw shai kdar ña ki dak ki shin ki jingthrew ka nong armet.

Ki bahaing ki la peit thuh bad i lyngngoh ña kane ka rukom leh jong ka. Kumta ki la ña rai ban leit pyni noh ña ka sha ki stad ki jha, hynrei ym shym don ba lah ban pynjem ne pynkoit ña ka. Khatduh ñawai ki leit ialam ña ka sha u Lane, (Lynnai) u Nongpeit bastad. U Lane pat u ñathuh ba ka Lisan ka khlem don jingpang ei ei ha ka met jong ka, hynrei u la ñathuh ba ka pang swai naba ka la armet bad pun khyllung ha kpoh.

Baroh kita ki bahaing ki la ña lyngngoh lut ña kata ka jingbatai u Lane, ki da sngewlehraiñ bad jah burom ña kum kane ka jingwan jia khyllah ha ka iing ka sem ba don burom ka jong ki.

Kita ki bahaing ha ka jingsngew dom bad sngewsih ki la nang tharai ba uta u Lane u kren bein ña ka longing

longsem ka jong ki. Kumta da ka jingbitar shla ki phut ia u bad leit bret sha synrang. Tip ma kim shym poi pyrkhat shaphang kata ka jingleit sum ka Lisan. Te kumta kine kiei kiei baroh kiba jia ka dei ka Maian Blei, kaba na sha lyndet ka bor jingpyrkhat u briew.

Kumba la iathuh da u Lane, ka Lisan hadien khyndiat bnai ka la kha da u khun shynrang u bym nang ban kren. Ki snem ki ia ki la tyllun stet haduh katta katta, hynrei la lut ki jingphah sumar sukher la sepei nadong shadong. Ap shiphew snem kynthih ruh ym pat lait kren satia. Kumta kita ki bahaing kim banse ban leit ialam ia uta u khynnah sha u Lane. Ki dem ki nguh bad ki kyrpad kyrpon ia u ba un sngew synei lem ia uta u khynnah bym lait kren.

Ha ki por hyndai ki sim ki doh bad ki laiphew mrad baroh ki dang ia kren briew. Uta u Lane u la sngew synei ia uta u khynnah bad u la pynjem bad pynkoit ia uta u khynnah ba un lait kren. Kita ki bahaing ki la kmen ym tip briew shuh naduh kata ka khyllipmat ba uta u khynnah u la nang ban kren, ki sa khot kyrteng noh artat ia u da u Synriang.

Hawa Chat Lane te man kam ka rukom wym mih pyrtuit, jied pyrtuit ia u ne ka khon. (Haba Chat Lane kamut ka rukom jied kyrteng thymmai ban lait na kano kano ka jingbymiähap kyrteng. Namar ba lada ym ia dei ne iahap kyrteng, ki khyllung ki pang khrew, ki jhia. Don pat kiba shu pang swai lynter.

Kumta ki hap kheiñ hap shat, na bynta ka niam ka rukom kumba la buh la seng da u Manshwa Longshwa, ki suit ki shor da u klong u skaw, da ka pylleng bad u khaw (Man na bynta i niam i rukom kam wa da buh da u Waheh u Wasan, toh a suit da u klong wa u sko, wa ka pylleñ wa u kho). Lada kup ka shat ka kheiñ bad u khyllung u shait u khlaiñ kata ka mut ba la iahap ka kyrteng bad ka sa sah duh de haduh ba ynda u la tymmen syndon (Lada shait da nang man wa iahap pyrtuit te da sah hai te).

Riam Shad Khasi

Riam Shad Khasi

Riam Shad (Laho) J

Riam Shad War Jaiñtia

Riam Shad War Jaiñtia

Riam Shad
Raid Umwang - Ri Bhor

Shad Suk Mynsiem

Behdeikhlam

Behdeikhlam
(ruber)

KA NGUH
'LEI SHILLONG

Ka siar

Ka peit dak
ha u syiar

Ka suit ka shor

Ka ba put ia u
tor, ban peit ki
dak ki shin la
u pei ne u bha

Ka rynsan
ban shor
ha
Lum
Sohpetbneng

Ka rangbah ki
 ka hajan
 nyngoid
 bñh um

Ka nguñh ka
 dem ha
 duwar
 shna kyrpang
 ha kñar u lum

Ka dñenjat radbah ha
 kñar u lum Sohpetbneng

Ka shad
 chipñiah ne
 Laho
 u Lum
 Sohpetbneng

KA RONGKHLI

He iing u
Lyngdoh
Nongtalang

Ka sieh kpong ha chhan
iing u Lyngdoh

Ka suit ka shor
ba lehniam
chhan ha
iingkur u
Pamkhiad

Ki khia
ha rem

← Ka Phlong
phlong

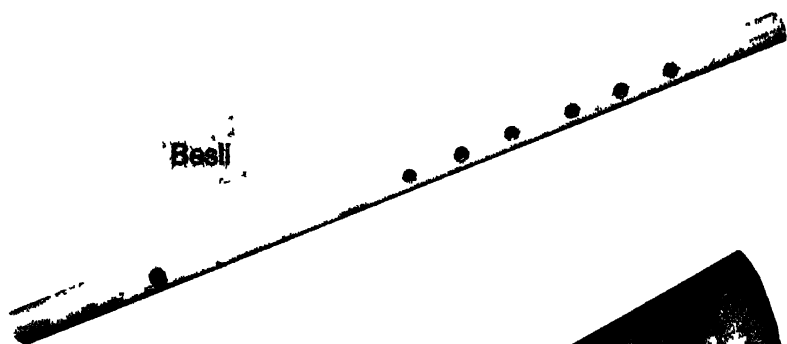
Ka Phlong
Sepngi

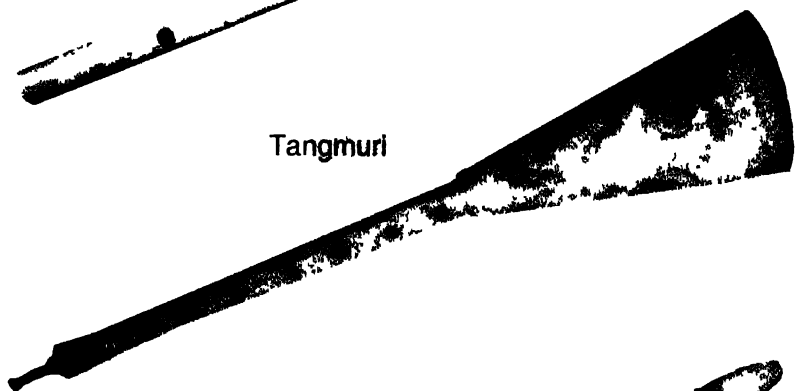
Ka ba ot ia
hieh
sieh
phlong

Ka sieh Phlong
Phlong Sepngi

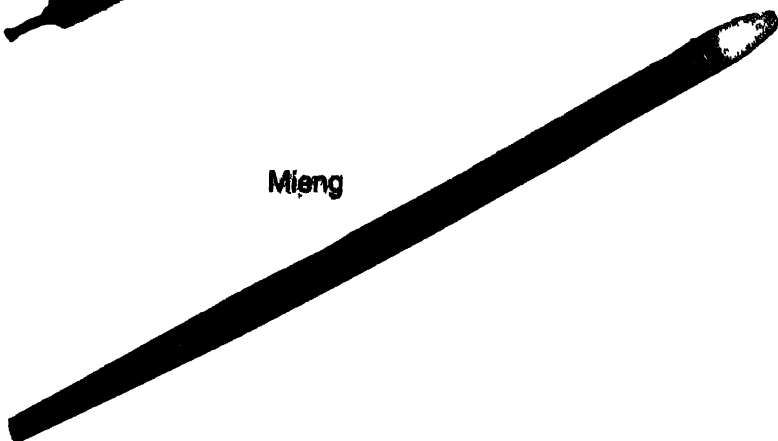

Basil

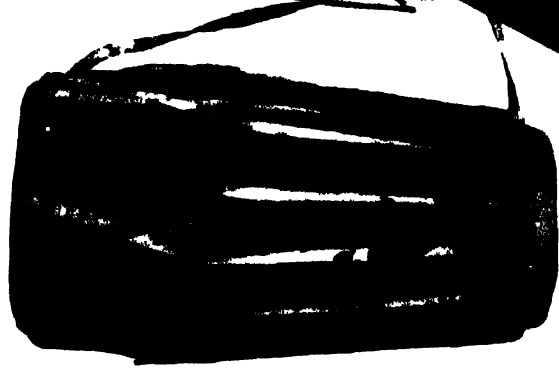
Tangmuri

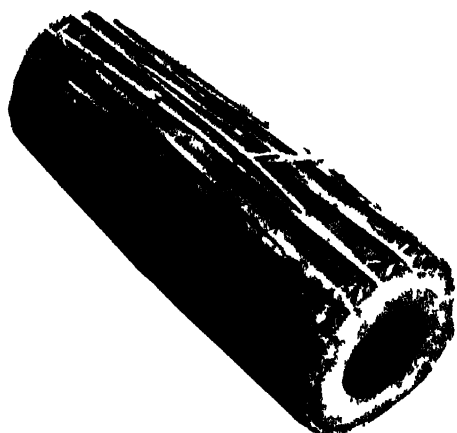
Miong

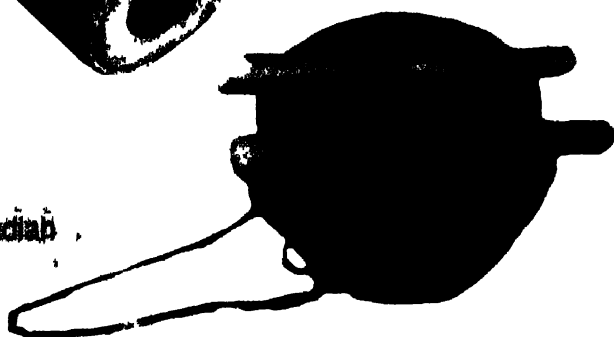
Shah

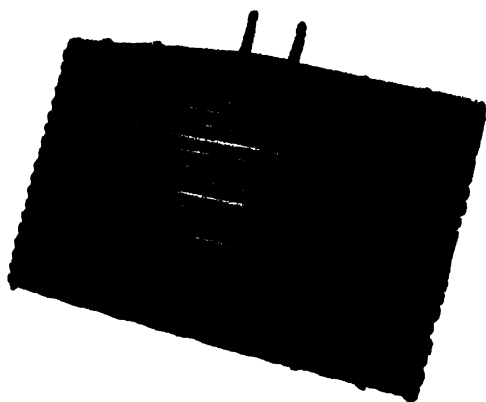
Shynrang

Ka Ksing Kynthei

Ka Ksing Padiah

Ka Ksin Diengphong

KI SHAD

Larniun
Nartiang

Khai Bengkhli
Shad Rongkhla

Sha
(Non)

SAJER

K' Nongshoh
bad
duhala

Ka lingsad Lyngdoh
bad u Rishot Bishar

Ka 'viad um
uhlong
leng

Ka dih
na ki
siej rit

 W
 Mer

Ka Sha
 Wai

 had
 ynthei

Ki Nongshoh
 ksing bad
 duha
 khyr
 rung sha
 Nongkhrah

Ka Shad
Non-ka-kyriat

Phu Pepbah
Maharam

Domahee Keeka

Shad
(Raid Umwang)

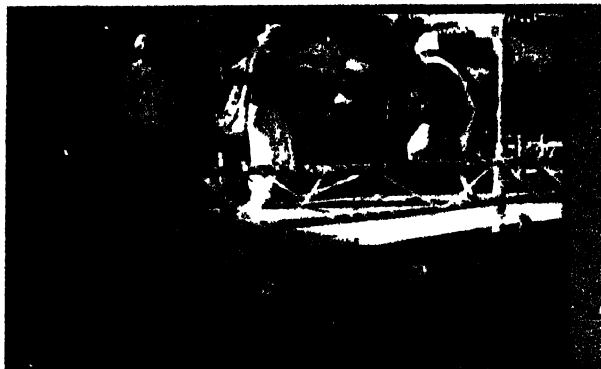

Shad
Kurup khla

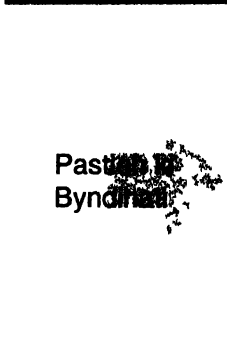

Shad
(

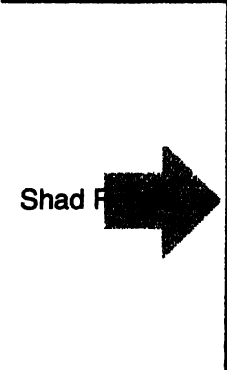
Shad
Lengari ki
Nobosohphoh

Pastor
Byndina

Shad Piang

Shad F

KI TIAR PUT TIAR TEM BAD KI KSING KI DHAH

Naduh mynhyndai u khun hynñiew-trep hynñiew-skum u don la ki jong ki tiar put tiar tem ba pyndonkam ha ka shad ka kmen, haba shat lat shad rong, shad niam, haba kmen bad haba sngewsih ruh kumjuh. Wat la ki shad ki long kiba bun jait bun rukom, hynrei ki tiar pat ki long ki juh hi kiba la ju pyndonkam da ki longshwa ki manshwa.

Ya kine ki tiar dang lah ban iohi haduh mynta mynne, ynda haba long ki shad ba ju pyndonkam da ki duhalia, la ha sor ne ha nongkyndong ruh kumjuh.

Ya kine baroh ngi lah ban phiah ha ki lai bynta, bad yn jer kyrteng khyndiat khyonsoit kat ba lah, ryngkat ki jingbatai lyngkot halor ki rukom pyndonkam ia ki (1) Ki Tiar put (2) Ki Tiar Tem bad (3) Ki Ksing ki Dhah.

TIAR PUT

1. Ka Besli - Ka dei ka jingput ba la shna na u siej, ka don hynriew tylli ki thliew ban put bad sa kawei thliew narum, ka dei hi ka kynja sharati ba ju pyndonkam haba put sngewbha kum ki khynnah ap masi sha lum.

Ya kane ka jingput ki pynpei thliew ha u siej bad sa thad haduh ban da rkhiang bha ha ka sngi lane sdien ha tyng-ier, kaba dei ka kynja ryngsan ba la shna khnang ban buh dieng. Kane ka tyng-ier ki shna ne sdien ia ka hajrong ka dpei. Tengteng ki ju thad doh tyrkhong ruh.

2. Tangmuri - Ka dei ka kynja jingput ba shna na u siej ba ju pyndonkam bha ha ka shad khasi. Ya kane ka Tangmuri la tip ia ka kum ka Syiem jong ka put ka tem. Ya kane ka jingput la ju sam thliew ha u siej, ki sa thad ha ka sngi ban tyrkhong rkhiang lane sdien ha tyng-ier. Ka don hynñiew tylli ki thliew bad la sieh da u japung ha khmat jingput ban riwrsur.

3. Ka Sharati - Kane ruh kadei ka kynja besli ba la shna na u siej, ba ju put ha ka por iapbriew ne sngewsih, ba la

pyndonkam put da u Manik Raitong halor u Lum Raitong shwa ba un iap ne shah thang im. ĩa kane ka jingput ruh la shna ha kajuh ka rukom kum kitei haneng.

4. Ka Shawiang - kane ruh kadei ka kynja besli ne sharati ba ju pyndonkam ha ka por sngewsih ne haba iapbriew. ĩa kane ka jingput ruh la shna ha ka juh ka rukom kum kitei haneng da kaba thad tyrkhong shwa. ĩa kane ka kyntien Shawiang phin lap ba la pyndonkam ha ka poitri "U Ingkhong Shalangmat".

5. Ka Mieng - Kane pat ka dei ka jait jingput ba la thaw na ki lyngkhot siej; La pyndonkam ĩa ka da kaba shu kbum ha shyntur, bad pynmih sur pat katkum ka jingkyan pyrsad ne da kaba shu bsiat ĩa u saisiej. I Kong Ini Lyngdoh (bam kwai ha dwar u Blei) i nongput mieng ba pawnam na thaiñ Ri Bhoi, i la iathuh ba don kumba arphew saw (24) jait ki rukom put mieng.

6. Ka Tanglod lane ka Donglod ka long hi kum ka kynja besli, ba la shna na u siej, tangba ka khamrit ha ka jingjrong ban ĩa ka besli.

KI TIAR TEM :

1. Ka Shalamen - ka dei ka kynshaw (cymbal) kaba kynthup ĩa ar tylli ki pliang rnong ba ki tem da kaba thaplang khnang ban riew shaw shaw. ĩa kane ka Shalamen ki ju pyndonkam ha ki shad sngewbha. ĩa kane ka tiar tem la ju kham pyndonkam da ki pnar.

2. Ka Duitara - Ka dei ka jait jingtem ba don saw ksai. ĩa ka duitara la tem da kaba shu kynruh da i diengrit.

3. Ka Marynthing - kane ruh ka dei hi ka jait jingtem ba don saw ksai, lah ruh ban tem ĩa ka tang shi ksai. Ha ki por mynshwa ki ju smat pyndonkam ĩa ka Marynthing ha ka por mynmiet ba ki ap pahara ha lum ne pynthor.

4. Ka Maryngod - kane pat ka jait jingtem ba don saw ksai,

ka ia syriem dur ia ka Bela. Ki ju tem ia kane ka jingtem da kaba shu ot da ka ryntieh.

Ki Ksing ki Dhah - Na ka liang jong ka tem ksing tem dhah ruh ngin shem ba ki don ar bynta kata haba pyndonkam ha ka rong ka taw bad ha ka niam, namar ba ki sur ki ia pher.

Ki ksing ki dhah ki kynthup ia ka Bom, ka Nakra, Ksing Shynrang, Ksing Kynthei, ksing Padiah, ksing Dymphong ne Diengphong, Ksing Nalai.

1. Ka Nakra - ka dei ka Bom shad Mastieh kaba heh. Ka long ha ka dur jong u thlong.

2. Ka Bom - Ka dei hi ka kynja Nakra ne ksing heh ba iasyriem dur ia u thlong. Ia ju pyndonkam ia ka haka por sngewbha. Don ruh kiba ju pyndonkam ynda haba pyrta shnong ne tied sngewbha haba leit bam khana.

3. Ka Ksing Shynrang - Kane ka Ksing pat ka dei ka bom rit. Ia kane ka ksing shynrang ki ju shoh sur da ka kti bad u dieng. Kata ki pyndonkam da u dieng sha ka liang kamon bad shoh pat da ka kti suda sha ka liang kadiang.

4. Ka Ksing Kynthei - Ia kane pat la pyndonkam tang haba shad ki kynthei ka long kaba lam jrong padun ha ka dur. Ki pyndait laha da ka jri.

5. Ka Ksing Padiah - Ka dei ka kynja ksing rit, ba long ha ka dur kum u shangkawai. La tem ia kane ka Ksing padiah da ar tylli ki diengrit kumba tem sharatak.

6. Ka Ksing Nalai - Ka dei ka kynja ksing jrong, kaba long ha ka dur jong ka khoh.

7. Ka Ksing Dymphong ne Diengphong - Ka dei ka jait jingtem kaba rit ba la shna na ka ktangsiej ne tyndong siej ba la tem ha ki saisiej. La shna ha ka rukom ba shu khlung ia ki saisiej napdeng ka pung u siej bad sa kyrshan da ki diengrit haduh ban da pyrkhang bha bad tem da ka kti. Lah ruh ban

shna na ki phong, ka dur ka long kaba sawdong bad kaba sting, kaba lah ruh ban bat ha ka kti.

Ka Rukom Tem Ksing - Kine ruh ki ïapher kawei na kawei pat :

(a) 'Sing Mastieh - Ka rukom tied pynñahap sur hangne ka ïapher na ka ksing ba tied haba shadwait ki shynrang.

(b) 'Sing DumDum, 'Sing Lynghai, 'Sing Mareh - Ka rukom tied kaba ïapher na kaba tem ne tied ïa ki 'Sing shad kynthei.

Ki Shad

(Ka shad ka kmen u khun hynñiew-trep ka la don lypa naduh mynbarim bajah, naduh hyndai hynthai lyngba ka khanatang shaphang ka jingshad ki laiphew mtad laiphew jingthaw.) Ka jingshad kaba shongshit haba la don ka tem ksing tem dhah, ka put tangmuri, ka thap kynshaw, ka shad mastieh, ka shad kynthei. Dei lyngba kane ka khanatang ba sà tip balei ba u dkhan u dam sa ki khmat, dei namar ba u rkhe ïapler ba shad jylliep khapngaiñ ka dkhoh. Balei ki khot 'tiew lalyngngi pepshad, ka daw ka long ka jingleh kynjai leh sting, bym kheiñdor ïa ka por haduh poi sha ka slem. Kat haduh mynta mynne ïa kino kino ki briew ba leh kynjai ne pyntud ha ka trei ka ktah, ka leit ka wan, ne ba slem ban khreh ki ju sin ka 'tiew lalyngngi pepshad.

Don arjait ki rukom shad; (i) Ka Shad Niam bad (ii) Ka Shad Rong. Man la ka kur, ka raid ne ka hima ki don la ka jong ka Shad Niam katba ka Shad Rong pat yn shem ba ka don hajan man la ka shnong.

(Ka ri hynñiew-trep ka long ka ba riwspah bha ha ka liang jong ka shad. Don da ki spah tylli ki rukom shad bapher bapher,) kiba lada ïaplaid bad ïathir ïathaiñ bin pa bin man kawei pa kawei ka shad jong baroh ki shnong, ki hima lane ki elaka, ym nym lah da leilei ruh namar ba la bun palat.

(Ka shad ruh ka dei kawei na ki budlum jong ka kolshor baiar u hynñiew-trep. Dei lyngba kine ki shad kiba dang lah ban pynneh pynsah bad pynñoh ka jingithuh ña ka nam ka burom jong u hynñiew-trep hangne ha sla pyrthei.)

Haba ong shad, katno ngi sngewphuhmut puhmat namar ba ka pynsngew ña ka jingkmn ba don hapoh ka mynsiem jong ki briew. Da shisha yn shem jingeh ban batai lut shaphang ki jait jingshad, hynrei yn ñaleh shitom ban jer bad batai khyndiat khyonsoit, tang kat ban ñatip ñashemphang, ban nym ñasah umdum ña kaei kaba dei ban sngew sarong.

1. **Ka Shad Nguh 'Lei Shyllong** - Kane ka dei ka shad niam ha kliar u Lum Shillong ba la pynlong daka Hima Mylliem bad duwai ban kyrpad kyrpon na u Trai Nongbuh Nongthaw ban kyrkhu kyrdoh, ban ñoh ka koit ka khiah, ban nym rang rkhiang hynrei ban ñoh u slap khnang ba ki jingthung jingtep kin seisoh, kan bha ka khaii ka pateng bad ban bit ban biang u khun u hajar hapoh ka raid ka hima.

2. **Ka Shad Lehniam ñewduh** - Ka dei ka shad niam ba ju pynlong man la u snem ha ñewduh da ka Hima Mylliem, ban nguh ban dem ha u Trai Kynrad Nongbuh Nongthaw ba un kyrkhu kyrdoh ban bha ka khih ka khan, ka khaii ka pateng, ka ñadie ñathied, ban nym don kano kano ka nemsñiew.

3. **Ka Shad Nguh Lyngdoh** - Ka lypung shad ha Mawnarian ka iphuh iphieng da ki nongshad kynthai bad shynrang. Kane ka dei ka shad niam, ba la pynlong da ka Hima Mylliem ha shnong Mawnarian. Wat la ka lypung shad kam long kaba heh haduh katta katta pynban kam shym la pynthut ña kito kiba ñashim bynta. La shna kyrpang ka rynsan na bynta ki Duhalia.

Ña kane ka shad Nguh Lyngdoh ki ju pynlong ynda la jan sep ka sngi, ha kaba pynkut ña ka shad ka kmn ha khmat ka ñing Lyngdoh Sad, ha kaba u Lyngdoh Raid bad ka

Lyngdoh Sad ki shong ha ki shuki ba phai khmat sha liang mihngi. Ki nongshad ki sa wan ban nguh bad khublei ia ki.

4. Ka Shad Larñiuh - Ka dei ka shad niam jong ki Nartiang, Jaiñtia Hills, kaba iadei bad ka Pomblang Iew Nartiang ne ka Kñia Blai Iaw Nartiang. Ia kane ka shad ki ju pynlong haba pynkut ne pynwai noh ia ka lehniam ha ka por ba ki wanphai noh sha la shnong hadien ba la dep lehniam ha iew. Ki ju pyndonkam da ki kynja sladieng.

Kane ka rukom shad pyndonkam da ki kynja sladieng ka iasyriem ia ka rukom shad jong ki riewlum tribal jong ka jylla Jharkhand. Kane ka Shad Larñiuh ka ishongshit bha, namar ba ki ia kaweh sladieng ryngkat ka rwai ka kyriuh, da ka jingkmén ba la dep ka lehniam.

5. Ka Kerai Rongkhli lane ka Shad Rongkhla - Ia kane ka shad la ju pynlong ha Elaka Nongtalang, War Jaiñtia. Ia kane ka shad la pynlong tang haba ioh pyniap khla.

Ha ka sngi nyngkong ki shad ha remmusan, ynda haba la wanrah ia u khla na khlaw Phlong. Ka shnong hi baroh kawei ka shongshit haba leit shaw khla. Ka ksing ka dhah, ka put ka tem ka pynshongshit bad pyn-phuhmut phuhmat ia ka shad. Ha kane ka sngi kim ju da riam bha.

Ha ka sngi ba ar bad khatduh, man la uwei pa uwei u nongshad u da riam bad khreh ha ka rukom kaba dei, da ki riam tynrai riam shad ba kynjai, ki ba iapher na kiwei pat ki rukom riam shad.

Ia kane ka shad ki pynlong ha ka madan shad ha Phlong Sepngi. Da ki spah ngut ki nongshad ki ju mih madan ban pastieh.

Ka Shad Rongkhla kadei ka shad niam, namar ba ki ju pynleit niam shwa. Dei tang ki rangbah lane ki shynrang ki ba iashad hangne ha madan Phlong.

Ki pynwai ia ka shad haduh kem iongreiñ. Ki paidbah ba wan peitkai ryngkat bad ki nongwan jngohkai pyrthei ki pyrto ynda wai noh ka shad. Kane ka shad niam ka khring ruh ia bun ki nongring durkor (Television) bad nongthoh khubor, kiba iarap pynphriang ia ka lehniam ki nong War Jaiñtia.

6. Ka Shad Miet - Kane ruh kadei ka shad niam jong ka Elaka Nongtalang, War Jaiñtia, kiba iadei bad ka lehniam haba ioh pyniäp ia u khla.

Dei tang ki kynthei kiba iashim bynta ha kane ka shad. Ka shad miet ka sdang ha Remmusan ynda la kem iongreiñ. Ki nongshad ki shad khlem sangeh haduh ban da shai phlait lane dang saw ka tyngab.

Ka rukom riam shad ka pher na kiwei pat bad ki nongpeit kai ki ju pynsuh pisa ha ki jaiñ tawah, katba ki sngewmon, lah ban long da ka kot 100, 50, 20 ne 10 tyngka.

Ki nongshad ki shad ha ka sur jong ka ksing ka dhah, ka put ka tem. La synran ia ki nongshad baroh shimiet da ki bahaiing hasem jong ki, kum ka kmie, u kpa, hynmen lane para.

Kam long kaba suk ban shad baroh shimiet haduh ban da shai. Hynrei ki hap ban pyndep la ka niam ka dustur kat kum ba la ruid-phang da ki longshwa-manshwa.

Ka long kaei kaei ka ba sngewtynnad ban iohi ba haduh mynta mynne ruh ki dang bat la ka dustur ka riti khlem pynkheiñ ia kaei kaba ki Thawlang ki lawbei ki lamlynti.

7. Ka Shad Sajer - Kane ka dei ka shad niam ba ju pynlong man la u snem ha Nangbah, Raid Nongpoh, Ri Bhoi District. Ha kane ka sngi ka surok naduh steshon ter ter shaduh ban rung sha Nangbah Raid Nongpoh, la pynkhuid phar khnang ba kan ikhuid i suba. Ki nongwan jngohkai ki

kynthup ia ki nongwei na ri sepngi kiba la wan khnang ban peit bad sakhi ia kine ka shad tynrai. Ki nongshoh ksing bad duhalia ki ju ap lypa hajan khyrdop ban rung sha madan shad, katba ki nongshad shynrang pat ki ia shad sngewbha shwa ha surok ban pynshongshit bad pynphuh pynphieng. Ynda la biang ka por ki sa ia leit rung noh sha ka madan shad, kaba shu biang ka bym da heh than. Hangne ha madan shad don ka lingsad Lyngdoh bad u Rishot Bishar.

Ia kane ka shad Sajer la ju pynlong man la u snem da ka Seng Pynneh Riti Khad-ar Lyngdoh ha u bnai kyllalyngkot. La ju pdiang burom ia ki nongwan peitkai khamtam ia kiba na shabar da ka akor ka burom, namar ba barabor ngi dei ban sngewsarong ia la ki thymmei jingshad, lada don niulei ki nongwan peitkai kiba na shabar shnong ne jylla, katno ka rah ia ka nam bad burom jong kato ka thain ba pynlong ia ki jingshad.

Ha kane ka Shad Sajer la ju iawan shim bynta lang da kiwei de ki raid ba marjan marpa, kata tang kito kiba hap ha ka thain Ri Bhoi. Shisien peit lah ban ong ba ka Shad Sajer ka long kaba heh kum ka tamasa.

Ki ju sam 'yiad um na ki tyndong siej bad ka tungtap ba la tylliat. Ia kane ka 'yiad um ne jhoh ki ju buh ha ki tyndong siej kiba heh, ki sa jiar ia ka um ha u thlong dieng ba heh ba don khmut syriem thik kum u jok dih dud ki khyllung lane kiba pang. Nangta ki sam sa ka sha, sha ki paidbah bad ki nongshah khot sngewbha.

Ha madan shad phyllaw lingsad Lyngdoh, don sa u Maw Kawoh Mer, ha kaba pyndonkam ban pynbna ba la pyllait paidbah ia ka shad, da kaba kiew halor jong une u maw.

Nalor ka Raid Nonglyngdoh kiwei pat ki raid ba ju iawan ban iashim bynta lang ki dei ka Raid Nongkharai, Nongkhras, Sohkhwai, Marmain bad kiwei de.

Ka Raid Nonglyngdoh ka ju pynlong ia ka Shad Shutwait ne Shadwait, ka Mastieh, ka Shad Rahkynthei, ka Shad Dongdong, ka Shad Malaho bad ka Shad Nguh.

8. Ka Shad Wait - Lah ban iashad bun ngut da kaba bat ia ka stieh ha ka kti kadiang bad ia ka wait pat ha ka kti kamon. U don u nongialam shad na khmat duh bad bud sa kiwei de ki nongshad nadien. Kane ka rukom don nongialam shad nakhmat ka jan ia syriem ia u nongialam shad ba ialam la ka Raid ha ka Shad Wangala ne ka Shad Shispah ksing ki riewlum Garo.

9. Ka Shad Dongdong pat ka long hi kumjuh kum ka Shadwait, tangba ka shu pher noh khyndiat namar ba ki shad tang da ka stieh khlem wait.

10. Ka Shad Kynjuh Kynthei ne Shad Rah Kynthei pat la ia shad lang ki kynthei bad shynrang. Tangba ki kynthei ki dei ban long na ka iing u Lyngdoh bad ki dei ban long kiba dang sotti nylla. Ki shad da kaba iathaiñ na ki jaiñ panpoh syngkai bad shad pyllun pyllun ha madan. Tang kawei dei ban kynmaw kyndiang ba ki duhalia bad ki nongshoh ksing ki long kiba tbit bad pnah ha la ki kam jong ki. Ka shad khlem ka put ka tem kam long kaba shongshit. Ha kane ka shad ki rangbah ki rah artat ia ki kynthei joit joit hateng hateng, kumta ki sa ong ruh ia kane ka shad ka Shad Kynjuh Kynthei.

11. Ka Shad Malaho - Kaba iasyriem ne iajan bha ka rukom shad kum ka shad Dongdong, ka iapher noh tang khyndiat ha ka rukom tem sur jingtem.

12. Ka Shad Mastieh pat ka long kumba shad thma, da kaba pyndonkam ia ka waitlam bad ka stieh, kane ka shad mastieh ka kham stet khyndiat ha kaba ki hap ban pyniahap tar bad ka sur tem bad shoh ksing. Lah ban ong ruh ba kane ka mastieh ka dei ruh ka shad iapomwait ne iakhalai wait. Ha kaba ha ka ktien synteng ne Jaiñtia ki ju ong ka "Pastieh".

13. Ka Shad Nguh – Ka long ka shad kaba kongsan tam ym tang ha Ri Bhoi hynrei sha kiwei ki thaiñ ruh kum sha Mihngi ne Jaiñtia. Kane ka dei ka rukom shad pyndonburom la ka long ia u Syiem u Kmie, u Lyngdoh ne ia ka ñingsad. Ha ka Shad Sajer Ri Bhoi, ia kane ka shad, ki ju shad ha kaba kut noh ne ka Shad Khatduh iawai shwa ban iapra da kaba nguh burom ia ka ñingsad Lyngdoh.

Ka Shad Nguh la shad tang da ki shynrang da kaba phai khmat sha ka ñingsad Lyngdoh. Ki bat ka stieh bad ka wait ha ka kti jong ki, ki nguh artat ka khlieh da kaba pyniahap por bad ka sur jingput jingtem jong ki duhalia.

14. Ka Raid Nongkhrach ka kham pajih khyndiat na Nongpoh, lah ban poi shane da ki kali rit, ki jeep ki kali lai shaka ne kali heh ruh kumjuh namar ka surok ka long kaba biang. Ka shnong Nongkhrach ka long kaba khuid bad i pliah. Wat la ki iing ki sem don kiba long iingtrephynrei ki pyrsad ia ka jingieit para briew. Ki long kiba kloï ban pdiang sngewbha ia ki nongwan peitkai ia ki shad ha ka Raid jongki.

Hangne ha Raid Nongkhrach ruh ki ju sam ia ki 'yaid um" sha ki paidbah ryngkat bad ka Ja shawlia ba la song bha khop ha ki sla. Ia kane ka 'yiad um" la ju theh ha ki tyndong siej rit.

Ka Raid Nongkhrach ka ju pynlong ia ki jingshad tynrai ha la ka Raid, kum ka shad Rah Kynthei, Mastieh bad kiwei kiwei de. Ki riam da ki jaiñ ba khuid. Ki shynrang lane ki rangbah ki phong da ki coat rongiong ryngkat ka boh khaila. Ki tawah sa ka jaiñkup rongsaw da kaba pynkwang na syngkai sha tyrpeng. Ki panpoh na syngkai da ki jaiñ rongsaw. Ka jaiñspong pat ba ki spong ki dei kiba shu thain hi, bad ki sieh sa ki sner jong u sim rynnaiw.

Ki Kynthei pat ki sem da ki dhara, katba na syngkai pat ki panpoh da ka jain balieh badon ka thohkhmat khleh rongsaw rongiong. Ki da tap ia ka khlieh da ki kynja tapmoh khlieh ba la thaiñ hi, lane ki jain ryndia stem.

Ka Shad Mastieh bad ka Shad Rah Kynthei ka ia syriem thik kum ka shad ki Raid Nonglyngdoh.

15. Ka Shad Noh-Sa-Kyriat – Ia kane ka jingshad la pynlong da ka Elaka Ialong bad Elaka Nangbah hapoh Jaiñtia Hills District. Kane ka Elaka Ialong kam da jngai na Sor Jowai.

La ju pynlong ia kane ka jingshad shisien shisnem; Lah ban ong ba kane ka dei ka shad rep, kaba ki ju pynlong ha ka por pyrem shwa ban bet symbai ha ki lyngkha.

Shwa ban sdang ka shad, ki ju pynlong shwa ka lehniam ban nguh ban dem bad kyrpad kyrpon na u Blei Nongthaw Nongbuh ba un kyrkhu kyrdoh ban bha ka rep ka riang, ban san ban plung ki jingthung jingtep ban pahuh pahai ka bam ka dih bad ban bha ka khañi ka pateng.

Kane ka shad ka iasyriem shibun bad ka shad juiñjep ki khynnah, kumta lah ban ong ba kane ka dei ka Shad Juiñjep. Ka rukom shad hangne ka long kaba pher. Don artylli ki dieng ba ki pyndonkam. Uwei u dieng ki sieh hapdeng uba jrong kumba 8 phut ne 10 phut. U dieng pyngkiang pat u jrong kumba 20 phut ei ei.

Ha kane ka shad dei tang ki khynnah kynthei kiba iashim bynta. Ki rangbah lane shynrang pat ki long tang ki nongiarap ban ngiat kynting ia ki kynthei ba dem snoh ha ki tduh jong u dieng pyngkiang.

Ki kynthei ki shu dem da ka kpoh ha tduh jong une u dieng pyngkiang bad bat ha ki dieng ba la shna kyrpang ha baroh arliang khnang ban dup sneh. Ki kynthei ki riam da la ki jong ki riam tynrai da ki muka bad khyrwang bad ki ksiar ki ksah. Shisien peit isyier bha ia kane ka rukom shad, namarba, ynda la ngiat kynting shajrong, kawei ka kynthei ka poi shajrong bad kawei pat sha tbian, tangba kim ju hap ne mynsaw, namar ba la don lypa ki shynrang ba ap na trai jong u dieng.

Kane ka jingshad shisha ka long kaba ithiang bad iapbieij ban peitkai.

16. Ka Shad Laho – Ka Shad Laho ka dei ka jingshad ba pawnam bha jong ka Jaiñtia Hills; ÿa kane ka jingshad la tip ruh kum ka Chad Chiphiah, ka long kaba iphuh bha ka rukom shad.

Ki nongshad ki riam da ki riam tynrai lajong. Ki kynthei ki pyndonkam da ki khyrwang bad muka, ki deng ki kpieng paila bad ksiar. Ka jaiñtabah na tyrpeng sha syngkai bad u panpoh syngkai da ka jaiñsem dhara, ka sopti pat ki pyndonkam da ka mukmor.

Ki shynrang pat ki boh da ka jaiñsem dhara, phong sopti ronglieh, ka putoi ñong, ka jaiñspong da ka ronglieh, u kynjri tabah bad rah ka rumal rit rong saw ha kti.

Katba ka Lyngdoh nongñalam shad pat ka riam kumjuh hi kum ki nongshad, tangba ka phong pansngiat ksiar ba la sieh syntiew. Ki nongrwai pat ki phawar bad kynud sur lang Huh a huh a huhhuh ahuh ahuh.

Ka Lyngdoh ka shad kynjih marwei marwei sawdong sawdong ña ki nongshad, ka da pyndait lang ña ki kti baroh artylli kumba khublei. Ki nongshad ki shad laingut laingut, arngut ki shynrang bad kawei ka kynthei hapdeng. Ki nongshad kynthei ki tawah la ki kti halor tyrpeng jong ki shynrang, katba ki shynrang pat ki bat kawei ka kti na syngkai lane thaiñ kti na syngkai ka nongshad kynthei, da kawei pat ka kti, ki bat ña ka kti ba tawah halor tyrpeng jong ki.

Ki nongshad ki shad sawdong sawdong ka madan shad lane ka rynsan, da kaba pynñahap sur bad ka phawar rwai ryngkat ka ksing ka dhah.

Ha ka por sdang ban shad, ki shynrang ki rung shwa nyngkong ha lypung ne rynsan shad, bud sa ki kynthei ba ñalam khmat da ka Lyngdoh. Ha kane ka shad ki ju

pyndonkam bha ia ka ksing dhulok, ka shalamen ne ka kynshaw, ka bom ne chakudiah bad kiwei de.

Lah ban ong ba kane ka long kum ka shad rep ynda la ih u kba u khaw bad ynda dep ot na pyntha ki sa pynpoi ha iing ban thep ha ki thiar. Ia kane ka shad ki ju pynlong tang ynda haba u khaw u kba u la poi lut ha iing ha sem.

Kane ka jingshad ka pawnam bad pawkhmat ha kine ki por mynta, namar ba jan man la ka por la ju pyni ia kane ka jingshad ha ki lympung bad ki rynsan ba pynkhreh kyrpang. Ia kane ka Chad Chiphiah la pynshad ruh ha kliar u Lum Sohpetbneng mynba pynlong ia ka jingleit kiew Pyneh Rngiew ha u bnai Rymphang.

17. Ka Shad Nguh Meikha bad Phur Pepbah ki Maharam – Kane kadei ka shad niam, kaba iadei bad ka iap briew, kata ka kynja Kmeikha lane ka Meikha. Ki ju pynlong ka lehniyam, ka phur ka siang, ka ai-bam ai-dih bad ka shad ka rwai phawar, da ki khun kha ki khun man. Ka Hima Maharam ka don ha West Khasi Hills District.

Kane ka shad bad ka phur ka siang ka kdew ne pynpaw ba lyngba ka nguh ka dem, kiba la khlad kin poi suk poi saiñ sha dwar u blei. Bad bunsien kiba dang bat la ka niam tynrai, haba ialap kyrteng ia ki nongiap, ki ju ong artat “Bam kwai ha dwar u blei”, kaba paw shai kdar ba ki ngeit ba kine kiba la khlad nangne na sla pyrthei ki la poi suk sha dwar u blei.

Bunsien hi kiba don ba em, ne kiba riewspah ki ju thang ia ka metiap ryngkat ka ker shanduwa. Ia ka metiap kim ju thep ha ki synduk, hynrei ki pyndonkam da ka krong ba la shna kyrpang na ki siej ba syriem lamdur kum ka ruh tap jingtap.

Ha ka phur ka siang bunsien ki ju kham pyndonkam da u sniang, u masi bad ka ‘yiad um. Ha kane ka shad Nguh Meikha ha kaba la pynlong ia ka lehniyam leh rukom na bynta

kiba la iap, ju don ka phawar ĩambriew, bad phawar ĩam Meikha.

ĩa kane ka shad bad ka phur ka siang la ju bat pyrkhing da kito kiba dang bat ĩa la ka niam tynrai lajong, kata ki bym pat pdiang lane kylla kristan.

Kane ka phur pepbah, lane ka shad phur niam, la ju pynlong ruh ha shnong Sohbar(East Khasi Hills), Hima Maharam(West Khasi Hills), Mawkyrwat(West Khasi Hills), Nongjri(East Khasi Hills), Khat-ar-Shnong(West Khasi Hills), Nongtung bad shawei shawei de.

ĩa kane ka phur ka siang, ne phur pepbah, ym dei tang ki hynñiew-trep kiba pynlong ĩa ka, wat ki Garo hi ruh ki ju pynlong ĩa kane, la tip kum ka "Chugan".

La ju pynlong ĩa kane ka phur ka siang da ki riwolum Atong ba shong basah ha Nangalbibra bad Karukoal, ki shnong kiba hap hapoh u pud u sam jong ka South Garo Hills District.

Raid Umwang

Kane ka raid ka don hapoh ka jingpyniaid jong ka Hima Mylliem, kaba don ha Ri Bhoi District. Naduh ki por mynshwa kat haduh mynta mynne kane ka raid ka don shibun ki jingshad tynrai kiba ki la tyngkai ban pynneh pynsah ĩa ki. ĩa kane la lah ban leh namar bun hi ki dei kiba dang bat la ka niam tynrai lajong.

Kane ka raid ka long ka ba riwespah shisha ha ka liang jong ka kolshor lyngba ki shad tynrai ba ju khot "Keekan" ĩa ki shad, kum ka Domahee, Shohkba, Shad Bamja Thymmai, Ka Nguh Ryngkew-basa, Shad Dait Khla, Shad Lataud, Kurup Wait Kurup Stieh, Thung baji, Shad Khyllie Synrei, Shad Pynher Tuta, Shad Kyrkhu ĩing, Shad Kynhoi bad kiwei de.

18. Domahee Keekan lane ka shad Domahee ka long kaba itynnad, ki ju pynlong ia kane ka shad man la ka snem ha ka por shoh kba ne pynkhuid kba. Ia kane ka shad ki ju sdang naduh ka sngi ba ki sdang pynsum masi.

Ki tiar tem tiar put ba ki pyndonkam ki long kum ka tangmuri, ka jingtem ba shna na ki siej ba la pynpait arliang bad haba ki thap ki riew phlop phlop, bad ka ksing.

19. Ka Shad Dait Khla lane ka shad kurup khla ruh ka long ka jingshad kaba itynnad ban peit, ha kaba ki nongiaschim bynta ki long kiba smat ba sting bad jem met jem phad, haba peit ia ka jingtbit ialehkai jongki. Kane ka rukom shad ka pynpaw ba kumno u khla u long uba stet ban rypsied ban kynrup bad dait ia kiwei pat ki para mrad.

20. Ka Shad Pynher Tuta – Kane ka shad ruh ka long kaba ithiang ban peit bad ka iapher na kiwei pat ki jingshad jong ka raid. Ha kane ka shad pynher tuta, ki ju pynshong da u briew halor tyrpeng u ba shad ryngkat ka pdiar la ki kti ha suiñ.

La ong ba kane ka shad ka iadei bad ka khein niam hiarpateng ba la mynjur ban aiti da u kpa sha u khun ne ki khun.

21. Ka Shad Kyrkhu Iing – Kane ka dei ka rukom shad haba leit kyrkhu man la ki thliew iing ki briew, ha kaba ki nongleit iashim bynta ban shad ki ju kawang lane bret symboh kba ha kito ki iing ba ki leit shad shwa ban mih noh. Ka mut ba kin roi kin par, kin ia pahuh ka bam ka dih.

Ia kane ka rukom shad Domahee la ju pynlong ruh da ka Raid Hopati (Kharpati) kaba don shajan ka thain Karbi-Anglong ba hap hapoh jong ka Hima Mylliem.

22. Shad Sukra – Ka Shad Sukra ka dei ka jingshad kaba heh, kadei ka tamasa leh sngewbha shwa ban bet symbai ha ki hali lane pynthor na bynta ka rep ka riang. Ki nongshad ki

riam da ki riam tynrai lajong bad katno ka long kaba iphuh ban peit ia ki.

Ka Chad Sukra ka kynthup ruh ia kiwei pat ki jingialehkai kum ka ialehkai rynsan, iarwai iashad sngewbha. Ia kane ka shad ki ju pynlong ha ka Elaka Nangbah, ha Sabah-Muswang bad kiwei de. Ha ka shad Sukra ha Sabah-Muswang la don ruh ka shad pliang.

Dang shen ha u bnai iaiong snem 2006, la pynkhie im biang ia kane ka shad Sukra ha Jowai hadien ba khlem pynlong shuh ia ka la jan Sanphew snem ei ei (50).

La pynlong biang ia kane ka shad arsngi lynter ha u bnai iaiong jong u snem 2006, ha law Musiang. La ia shim bynta da ki bun kyntoit jong ka shnong Jowai ban pynlong ia kane ka shad Sukra, sa shisien pat kaba iphuh iphieng.

Kynthei bad shynrang ki iamih paidbah ha la ki riam tynrai ban iashad sngewbha. Ki rangbah la ka spong lieh, phong sopti lieh boh khaila lieh, ki rah ia u dieng ba la teh da ki syntiew rynjup babun rong.

Ki kynthei pat la ka thoh khyrwang bad muka, ki deng sa ki paila bad ki ksar ki ksah, kaba nang pynphuh shuh shuh ia ki.

Ki nongshad kynthei bad shynrang ki shad da ki kjat suda bad kim ju phong juti ne slippar. Kane ka tamasa shad lehkmien lehse lah ban ong ba ka wanrah ka jingiatehsong bad jingiajan ka jingiaidei paralok parajor.

23. Shad Lehdari – Kane ka dei ka shad kmen shad sngewbha ha kaba iadei bad ka jingjop thma pyrshah ia ki nongshun. Ia kane ka shad la ju pynlong da ka Hima Nobosohphoh ba don hapoh u pud u sam jong ka West Khasi Hills District.

Ha ka por mynshwa ka ju don kane ka shad, tangba ha ki por mynta bym ju don thma shuh para syiem para hima, kane ka shad ka long kum ka jingkyrmaw ia ka mynnor.

Ha East Khasi Hills District ruh ki ju pynlong ia ka Shad Thma, ha kaba u rangbah u khreh ban leit ialeh pyrshah ia u nongshun nongwan thombor ia ka hima.

Ka long kaei kaei kaba sngewtynnad ban tip ba u khasi naduh hyndai hynthai u da buh beit buh ryntih shriak ia ki shad, ki lehniam bad kiwei de da kaba pruid dak pruid lynti.

24. Ka Pastieh Ki Byndihati – Kane ka shad Pastieh jong ki nong Byndihati, kaba don ha Sutnga, Jaiñtia Hills, ka la i kumba kan duh jyndam noh. Hynrei ka la sdang paw pyrthei biang ha u snem 2003.

La pynkhie im biang ia kane ka pastieh hadien khad hynñiew (17) snem da ka kur Shylla ha ka 20 tarik u Lber '03. Ka Pastieh ka dei ka shad Mastieh.

Kane ka shad ka long kaba itynnad ban peit, ki nongshad ki rah ha kti ia ka stieh.

‘Ka jingriam jong ki nongshad ruh ka long kaba itynnad, ki phong da ki sopti jrongkti rong lieh, ki sponge da ki jaiñ lieh bad ka boh khaila ruh ka dei hi ka rong lieh tangba ka don u laiñ thoh rong saw, stem lane jyrngam na tduh. Ki kieng ki jaiñ tawah rong saw, ronglieh bad kiwei de ki rong. Ki shad mastieh tang da ki kjat suda✓

La ngeit ba ia kane ka pastieh ki ju pyndonburom na bynta ka Wah Waikhian.

25. Ka Shad Pliang – Kane ka dei kawei na ki jingshad ba itynnad tam ban peit, khamtam ñuilei ynda haba ki kylla ia ki pliand bad buh de ha shyntur. Kane ka rukom shad ka long kaba kham phylla namar ba ki hap ban pyniahap por bad ki sur jingrwai.

Ia kane ka shad kylla pliand la ju pynlong da ka Elaka Nangjngi, Tuber, Raliang. Wat ha shad Sukra ha Sabah-Muswang ruh la don kane ka shad kylla pliand.

Ki nongshad ki riam da ki riam tynrai lajong, kata da ka muka bad jaiñpien kyrwang, ki phong ka sopti jrongkti.

Ki nongshad ki rah artylli ki pliang ha ki kti jong ki baroh arliang, don ruh kiba buh sa kawei pat ka pliang ha shyntur.

26. Ka Shad Rongbiria – Ka Shad Rongbiria lane ka phawar ka kynhoi, ka dei ka shad kmen shad sngewbha haba jop iasiat khnam.

Ha ka por mynshwa ka ju don ka iasiat thong, ha kaba ki shnong ki ju khreh pynmih la ki rangdajied rangkynsai kiba tbit bha ha ka khun saisiej, ka wiat khnam kiba beit siak ban siat lane thew ia u khnam thik ha u skum lane sohpdung ba la pynieng ha madan.

Ka iasiat khnam ha ki por mynshwa, ki ju iathong katba jop kin ioh ka doh kyndang, lane da kano kano ka tiar. Kane ka dei thik tang bynta ka tamasa ka lehkmen sngewbha, ka jingpynpaw pen ryngkew ia ki sap ki phong ba ki rangkynsai rangdajied ki don. La pynmih ne jied kyrpang ia ki da ka shnong ban iashim bynta ha ki iasiat thong.

Ki liang kiba jop ki ju shad kynhoi, ki phawar lynter lynti haduh ban da poi sha shnong tiap. Ki rah la u khnam ka ryntieh shajrong da khmat ba puhmat haba ki kynhoi ki risa ryngkat ka shad.

Ki ju phawar sngewtynnad kumne harum:-

Oh – U jhur te shi peris

Ka pylleng te shi anna

Ka dur te ka la biang

Ka rynnieng ka dang duna

Hoi kiw..... hoi kiw..... bad kumta ter ter.

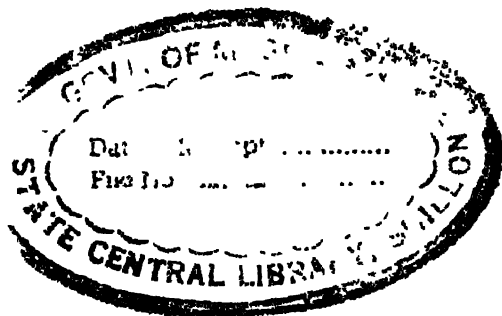
Ynda poi tiap ha shnong lajong lane ha ka kyntoit

shnong ba ki shong ki sah, hangta ruh kumjuh ki sdang ban shad kynhoi risa biang, bad sa iasam ia-bynta lang ia ka dohkyndang mar khyndiat, lane ia kano kano ka jingiohpdian na ka jingjop.

Kane ka shad Rongbiria bad ka lasiat thong ka dei kawei na ki jingshad bad jingialehkai ba shongsbai jong u khun khasi khara ha ka ri u hynñiew-trep u hynñiew-skum.

U khnam bad ka ryntieh ki don la ki jingmut ba khia thew ha ka longbriew manbriew katkum ka jingngeit kiba dang long khasi. Ha ka por jer khun, lada dei u khun shynrang ki ju buh lai tylli u khnam bad ka ryntieh. Ki khnam ki mut kumne – Uwei na bynta ban iada ialade, u ba ar u mut ba iada ia ka kur ka jait bad uba lai pat u mut ban iada ia ka Ri bad Jaidbynriew.

La pynmih bad pynphriang
da ki
“Laloo Brothers”
Shillong - 793001
(M) : 98625 09182, 98567 13602

Designed and printed at Abacus, Mission Compound
(M) 98630 60155

DoP : Rs. 100

